

Kantoor van Afgifte: 2800 Mechelen 1

P309638

België - Belgique
P.B. - P.P.
2800 Mechelen 1
BC 7215

Nieuwsbrief

^{5e} jaargang Nr 4 – oktober-november-december 2005

Mossen en Lichenen
Planten
paddestoelen

natuurpunt

Verschijnt
driemaandelijks
^{5de} jaargang

afzendadres:
Kardinaal Mercierplein 1
2800 Mechelen
studie@natuurpunt.be
www.natuurpunt.be

Deze nieuwsbrief wordt gratis toegestuurd aan al de leden van:

- o De Werkgroep Mossen en Lichenen
- o De Plantenwerkgroep
- o De Paddestoelenwerkgroep

Wenst u lid te worden van één van de werkgroepen en de nieuwsbrief op regelmatige basis te ontvangen, stuur dan een briefje naar Natuurpunt Studie, Kardinaal Mercierplein 1, 2800 Mechelen of een mailtje naar Studie@natuurpunt.be

Het is ook mogelijk de nieuwsbrief digitaal te ontvangen (PDF-formaat). Wie dit wil kan ons hiervoor contacteren.

Wenst u de nieuwsbrief niet langer te ontvangen, geef dan een seintje. Dat spaart moeite en papier.

Veel leesplezier !

De volgende nieuwsbrief zal in januari verschijnen. Artikels en kalenders kunnen tot 20 september ingestuurd worden...

Wil u ons financieel steunen dan kan dat. Giften vanaf 30• zijn fiscaal aftrekbaar.

Storten kan op rekening rek nr : 230-0524745-92 met vermelding van de volgende projectnummers (opgelet, dit zijn nieuwe nummers!):

- Natuurstudie algemeen	2000
- Hyla	2151
- Fonds H.Franckx	3150
- Zoogdierenatlas	2450
- Zoogdierenwerkgroep	2451
- Hamsterproject	2470
- Vleermuizenwerkgroep	2461
- Vogelwerkgroep	2401
- Plantenwerkgroep	2351
- Ongewerveldenwerkgroep	2251
- Paddestoelenwerkgroep	2301
- Mossenwerkgroep	2201

**Projectnummers individuele
Plantenwerkgroepen:**

- PWG Afdeling Gent.....2352
- PWG West-Vlaanderen.....2353

Giften op deze nummers zijn integraal voor de ondersteuning van de desbetreffende werkgroepen.

INHOUD

Nieuwsbrief Mossen- en Lichenen

Mossen en Lichenen in het 's Herenbos te Malle (provincie Antwerpen Kaartblad 8/5-6) Winter-voorjaar 1999 en juli 2005 (Juul Slembrouck)	7
Mossen in Pulle-Wechelderzande 23 en 30 januari 1995, 6 en 14 februari 1995 (Juul Slembrouck)	13
De natuurreservaten "Achter 't zand" en "Dedenbroek" door de bryologische Bril bekeken. (Juul Slembrouck)	20
Kalender FON – Werkgroep: Mossen en Lichenen (Chris Janssens)	24

Nieuwsbrief Planten

Rechte driehoeksvaren (Karl Hellemans)	29
De Piramidevogelmelk, adventief in natuurgebied Meerbemden te Boortmeerbeek (Roelant Lauwers)	30
Doornik, Centrum en Schelde 9 juli 2005 (Erik Molenaar)	31
Hobokense Polder, Begrazingsproject en Schelde, 16 juli 2005 (Erik Molenaar)	35
Botanische inventarisatie in de Langdonken (Herselt), 16 augustus 2005 (Erik Molenaar)	38
Botanische inventarisatie op de Terril van Waterschei, 20 augustus 2005 (Erik Molenaar)	42
Enkele nota's over oudenaarde (Erik Molenaar)	47

Nieuwsbrief Zwammen

Paddestoelenwerkgroep Afdeling Zemst (Johanna Peters)	51
--	----

Nieuwsbrief MOSSEN & LICHENEN

5e jaargang, nr. 4
oktober 2005

natuurpunt
Studie

Werkgroep Mossen en Lichenen

een *symbiose* tussen
Floristisch Onderzoek voor
Natuurbehoud
&
Natuurpunt

Voorzitster:

* Chris Janssens (tel. 014/21.67.49)

Secretaris:

* Karl Hellemans (tel. 03/383.26.58)

Hulpsecretaris:

* Olivier Heylen (tel. 015/22.61.81)

Penningmeester:

* Jan Dirx (tel. 014/58.64.64)

Ereleden:

* Juul Slembrouck (tel. 03/321.32.75)

* Hubert De Meulder (tel. 03/830.13.87)

Kanalisatie artikels:

* Marie-Claire Bottu (tel. 011/68.03.01)

* Tim Polfliet (tel. 015/29.72.73)

* Pierre Kestemont (tel. 02/377.52.10)

* Juul Slembrouck (tel. 03/321.32.75)

Redactie:

* Marie-Claire Bottu (tel. 011/68.03.01)

* Jan Dirx (tel. 014/58.64.64)

* Hilaire Geers (tel. 03/658.73.34)

* Chris Janssens (tel. 014/21.67.49)

* Pierre Kestemont (tel. 02/377.52.10)

* Erik Molenaar (tel. 03/218.59.69)

* Vera Tetsch (tel. 014/36.88.50)

* Willi Sas (tel. 03/293.88.49)

* Juul Slembrouck (tel. 03/321.32.75)

* Henri Stappaerts (tel. 03/288.43.70)

* Walter Van Spaendonck (tel. 03/480.54.24)

Eindredacteur:

* Tim Polfliet (tel. 015/29.72.73)

Excursieplanning:

* Vera Tetsch (tel. 014/36.88.50)

Cursusverantwoordelijken:

* François Van Uffelen

(tel. 03/383.33.63)

* Hans Vermeulen (tel. 014/47.29.50)

Hoofdverantwoordelijke lokaal:

* Karl Hellemans (tel. 03/383.26.58)

Contactpersonen:

* Tim Polfliet (tel. 015/29.72.73)

Kard. Mercierplein 1, 2800 Mechelen

* Juul Slembrouck (tel+fax 03/321.32.75)

Drakenhoflaan 147, 2100 Deurne

* Hans Vermeulen (tel. 014/47.29.50)

Graatakker 11, 2300 Turnhout

Doelstellingen Werkgroep

- * bijdrage vormen voor natuurbehoud/-beheer
- * ecologisch onderzoek
- * verspreidingsonderzoek
- * popularisatie van de (korst)mossenstudie
- * stevige band met educatie: cursussen en initiatie-excursies
- * publicaties

De Werkgroep Mossen en Lichenen FON - Natuurpunt is een symbiose tussen de Werkgroep Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud en Natuurpunt. De werkgroep F.O.N. bestudeert al meer dan een decennium de mossen van ons land. De werkgroep opereerde in het verleden hoofdzakelijk in het Antwerpse maar richtte ook tal van excursies elders in, o.a. naar Wallonië en het buitenland.

De werkgroep staat open voor iedereen die geïnteresseerd is in mossen en/of lichenen, leken of gevorderden. Op de excursies worden beginners met zorg opgevangen (educatie). Er wordt tevens veel gewerkt aan feed-back naar de leden. Met dit alles poogt de werkgroep zijn steentje bij te dragen aan zowel mossen- en lichenenstudie, als aan het natuurbehoud.

Voor meer informatie kan u terecht bij:
Tim Polfliet en Roosmarijn Steeman
Kardinaal Mercierplein 1
2800 Mechelen
tel. 015/29.72.73
e-mail mossen@natuurpunt.be
of korstmossen@natuurpunt.be

***Vergeet uw eigen bijdrage (artikels...)
aan de Nieuwsbrief niet!***

**Mossen en Lichenen in het 's Herenbos te Malle (provincie Antwerpen
Kaartblad 8/5-6) winter-voorjaar 1999 en juni 2005**

Juul Slembrouck

Het landschap

Het 's Herenbos is een deel van een groter boscomplex, waartoe o.m. Heihuizen, Bruulbergen, Gestelbos en Hooiberg, maar ook het Park van Renesse deel uitmaken. Het is voor enkele jaren eigendom geworden van Aminal, Bos en Groen. Het geheel aan beboste bodem is in de laatste 80 jaar niet veel gewijzigd. De totaliteit van de aanwezige bos-eigenschappen (De Keersmaeker et al 2005) leidt ertoe, dat Bos & Groen een bijzonder statuut voor het bos voorbereidt (G. Weyenbergh et al. 2005).

Wat de kwaliteit van het bos betreft, het is voor een deel eertijds weinig systematisch aangeplant pijnbos. Het aandeel Eikenbos met soms zeer grote bomen is aanzienlijk. Lang geleden met Beuk aangeplante delen vertonen het bekende type "Naakte beukenbos" (*Fagetum nudum*). Uit Les Environs d'Anvers (Schobbens 1929) blijkt dat er buiten, met Gewone pijn (*Pinus sylvestris*), inderdaad niet aan echte bosbouw gedaan werd. Een deel bestaat uit Amerikaanse eik, die in bestanden is aangeplant of mettertijd verwilderd. Men vindt er ook Douglas Spar, Corsicaanse pijn, her en der verspreid, met kapvlakten, waar Adelaarsvaren heeft toegeslagen. Degene, die een bestandskaart of een vegetatiekaart opmaakt, heeft er stellig werk mee. Dit alles is duchtig door Rhododendron overwoekerd. Het strooisel van Amerikaanse eik doodt vrijwel overal de natuurlijke gelaagdheid, inbegrepen de terrestrische mossen in het bos. Bos en Groen is bezig, naar blijkt, daar wat beters van te maken.

Het alluvium van de Lopende Beek vertoont een evenwichtigere bodembedekking (o.a. met Gele dovenetel en Klaverzuring) en opkomst van een beekbegeleidend bos met een aantal boskruiden van de zure bossen, vooral op de open plekken. Aangezien de betreding minimaal is, vertonen ook eertijds aangelegde paden nogal wat bodembedekkende kruiden.

Aan mos- en licheen-biotopen vindt men :

- greppels en beekranden,
- walletjes, puin- en baksteenruïnes,
- depressies met sedert enkele jaren zich uitbreidende veenmospopulaties,
- verlandende vijvers, bruggetjes,
- (weinig) liggend dood hout,

terwijl de struiklaag arm is. Het Eikenbos, de Potentiële Natuurlijke Vegetatie (PNV), is inderdaad struikarm.

Wij legden drie inventaristochten in : 6 januari 1999, 23 februari 1999 en 9 maart 1999 (kolommen 1, 2 en 3 van de tabel) Een kort bezoek volgde in 2005.

Bespreking

De dominante mossoort in het Noordelijk deel bleek alras *Leucobryum glaucum* te zijn. Het climaxstadium van ontwikkeling is evenwel nog niet bereikt, want talloos

zijn de kleine, nieuwe kolonisaties. In hoeveelheid wordt de soort opgevolgd door (steeds lokaal) *Polytrichum formosum*, *Hypnum cupressiforme* en *Pseudoscleropodium purum*. In de overwegend met loofbomen begroeide delen, aan de oevers van de “Lopende Beek” en in de min of meer vochtige delen overheerst dan weer *Mnium hornum*, plaatselijk rijkelijk kapselend.

Wat *Dicranum scoparium* betreft, troffen wij deze herhaaldelijk epifytisch op boomvoeten aan tot 60 cm hoog en vrijwel altijd begeleid door : *Dicranum tauricum*, *D. montanum*, *Lophocolea heterophylla*, *Mnium hornum* en *Dicranoweisia cirrata*, de laatste zwak tot goed ontwikkeld. Elders in de bossen overheerst *Mnium hornum* op greppelranden en beekoevers maar buiten het beekalluvium.

De mossen-epifytengemeenschappen komen evenwel in het algemeen weinig karakteristiek voor door het ontbreken van dood hout in groot volume, door de heterogene samenstelling van de aangeplante boomsoorten en vooral door de dramatische overwoekering door Rhododendron.

Fragmentair, maar wel eens fraai ontwikkeld is de *Federatio Tetraphido-Aulacomnium* (Von Krusen Stjerna 1945) Barkman 1958 met vooral de kensoorten *Plagiothecium laetum*, *Plagiothecium curvifolium*, *Lophocolea heterophylla* en *Orthodontium lineare*.

De *Uniones Leucobryo-Tetraphidetum* Barkman 1968 en *Dicrano-Aulacomnietum* Barkman 1958 treft men ook aan, weliswaar met het ontbreken van *Herzogiella seligeri* en *Plagiothecium latebricola*. Een en ander wijst niettemin op een hoge natuurwaarde van het geheel.

Het vrij veel voorkomen van Blauwe bosbes duidt op een lage pH, zowat in de buurt van 4 tot 5. Dit wordt bevestigd door de aangetroffen mossenepifytengemeenschappen, die tussen 3,4 tot 5 pH optreden, bij gelegenheid van 3,5 tot 6,4 pH.

Na de kap van Rhododendron verschijnen prompt ontelbare jonge plantjes Blauwe bosbes begeleid door fraaie planten Vingerhoedskruid. Het is een van de soorten van “oud bos”. Het herverschijnen van de soort wijst o.i. op een hoge potentialiteit voor herstel naar natuurlijkheid.

Opgemerkte soorten:

Homalothecium lutescens: overvloedig op oud cement-asbesten afdakje

Dicranum tauricum : lokaal in beide hokken in de omgeving van de beek, aldaar niet zeldzaam

Lepidozia reptans : in beide hokken, soms fraai ontwikkeld, evenwel zeldzaam

Orthodontium lineare : op de meeste voeten van al wat oudere berken

Blasia pusilla : op de brede, af en toe bereden paden

Fissidens crassipes : op het stenen bruggetje over de “Lopende beek” (N-O kant van het bos)

De overige soorten komen meestal toch maar ± zeldzaam voor. De invloed van de Amerikaanse eik en de Amerikaanse vogelkers is uitdrukkelijk. De veenmossen

waren in 1999 ver van goed ontwikkeld, maar in 2005 in de Noordelijke uithoek in duidelijke en fraaie uitbreiding. Na de kap van Rhododendron aldaar gaan de veenmossen een goede toekomst tegemoet. Opvallend is het ontbreken van *Plagiothecium denticulatum*, maar wel veel *Plagiothecium laetum*, maar dat hebben wij elders ook al eens ervaren.

Wij troffen slechts 5 obligate epifyten aan, alhoewel de gemiddelde luchtvochtigheid niet laag is. De aangetroffen 18 niet-obligate epifyten correleren wij aan deze luchtvochtigheid. Overigens rekenen wij grote delen van het bos tot de vochtige types op schrale grond. Deze bijzondere eigenschap was gunstig voor de Rhododendron, maar voor de toekomst als mogelijk later bosreservaat heeft zij een bijzondere waarde.

Van de aangetroffen soorten behoren er 25 tot de oecologische groepen sensu Runhaar et al.(1987) :

- H41 – Soorten van bossen op vochtige, voedselarme, zure bodem en
- H61 – Soorten van bossen op droge, voedselarme, zure bodem,

Overeenkomend met het *Quercetalia robori-petraea* (Eikenorde), hetzij deels het *Vaccinio-Genistetalia* (Heideorde), die hier als Potentiële Natuurlijke Vegetatie (PNV) kunnen doorgaan.

Op steen (bruggetjes, muren, enz.) bevinden er zich 14 soorten.

Van de aangetroffen soorten werden er 23 in het Herbarium van de Nationale Plantentuin gedeponereerd.

Tijdens de bezoeken van 6 januari en 9 maart 1999 werd ijverig naar lichenen uitgekeken. Het bleef bij 11 vrij algemene soorten, die nergens veel voorkomen en die als groep geen bijzondere indicatorische waarde vertegenwoordigen.

Verder onderzoek : zowel voor de mossen als voor de lichenen, is het wenselijk, dat binnen het beheer volgens het toekomstig statuut, de cryptogamen-inventaris na ca 10-15 jaar zou worden herhaald.

Boswachter Werner van Hove is daags na de inbezitneming door Bos en Groen begonnen met de inventaris van de kruidlaagvormende soorten vaatplanten. De botanische werkgroep van de Antwerpse koepel voor Natuurstudie (Ankona) heeft in 2005 een eerste inventaris van de noord-noordoostelijke hoek opgesteld. Wie houdt er zich beschikbaar voor de rest van het bos naar vaatplanten te inventariseren?

Legenda tot de tabel

Kolom 1-2 : IFBL B5-54-32 : excursies 6 januari 1999 en 23 februari 1999

Kolom 3 : IFBL B5-54-34 : excursie 9 maart 1999 en 12 juni 2005

f = fertiel (kapselend)

BR = gedeponereerd in de Nationale Plantentuin te Meise

A = aandachtsoort

x = aanwezigheidssteken

Levermossen

1 2 3 Opmerkingen

<i>Blasia pusilla</i>	Flesjesmos				2005
<i>Calypogeia fissa</i>	Moerasbuidelmos	x	x	x	
<i>Calypogeia muelleriana</i>	Gaaf buidelmos	x	x	x	
<i>Cephaloziella divaricata</i>	Gewoon draadmos		x		BR
<i>Lepidozia reptans</i>	Neptunusmos	x		x	BR
<i>Lophocolea bidentata</i>	Gewoon kantmos	x	x	x	
<i>Lophocolea heterophylla</i>	Gedrongen kantmos	x	x	x	f
<i>Marchantia polymorpha</i>	Parapluitjesmos	x		x	
<i>Pellia epiphylla</i>	Gewoon plakkaatmos	x	x	x	

Bladmossen

<i>Amblystegium serpens</i>	Gewoon pluisdraadmos				f
<i>Atrichum undulatum</i>	Groot rimpelmos	x	x	x	f
<i>Aulacomnium androgynum</i>	Gewoon knopjesmos	x	x	x	
<i>Barbula convoluta</i>	Gewoon smaragdsteeltje				
<i>Brachythecium rutabulum</i>	Gewoon dikkopmos	x	x	x	
<i>Brachythecium salebrosum</i>	Glad dikkopmos		x		BR
<i>Brachythecium velutinum</i>	Fluweelmos		x		
<i>Bryum argenteum</i>	Zilvermos		x	x	f
<i>Bryum barnesii</i>	Geelkorrelknikmos	x			
<i>Bryum capillare</i>	Gedraaid knikmos	x	x	x	
<i>Bryum rubens</i>	Roodknolknikmos	x		x	BR
<i>Calliergon cordifolium</i>	Hartbladig puntmos		x		
<i>Campylopus flexuosus</i>	Boskronkelsteeltje		x	x	
<i>Campylopus introflexus A</i>	Grijs kronkelsteeltje	x	x	x	
<i>Campylopus pyriformis</i>	Breekblaadje	x	x	x	
<i>Ceratodon purpureus</i>	Gewoon purpersteeltje	x	x	x	f
<i>Dicranella heteromalla</i>	Gewoon pluisjesmos	x		x	f
<i>Dicranella staphylina</i>	Knolletjesgreppelmos			x	
<i>Dicranoweisia cirrata</i>	Gewoon sikkelsterretje	x		x	f
<i>Dicranum montanum</i>	Bossig gaffeltandmos	x		x	
<i>Dicranum scoparium</i>	Gewoon gaffeltandmos	x	x	x	
<i>Dicranum tauricum</i>	Bros gaffeltandmos	x	x	x	BR
<i>Didymodon fallax</i>	Kleidubbeltandmos	x			
<i>Eurhynchium praelongum</i>	Fijn laddermos	x	x	x	
<i>Eurhynchium praelongum var stokesii</i>	“ ”			x	
<i>Fissidens crassipes</i>	Gewoon riviervedermos				2005
<i>Funaria hygrometrica</i>	Gewoon krulmos		x	x	
<i>Grimmia pulvinata</i>	Gewoon muisjesmos	x	x	x	f
<i>Homalothecium lutescens</i>	Smaragdmos	x	x		BR
<i>Homalothecium sericeum</i>	Gewoon zijdemos	x			
<i>Hypnum cupressiforme</i>	Gewoon klauwtjesmos	x	x	x	
<i>Hypnum jutlandicum</i>	Heideklauwtjesmos	x	x	x	
<i>Leptodictyum riparium</i>	Beekmos			x	f
<i>Leucobryum glaucum</i>	Kussentjesmos	x	x	x	
<i>Mnium hornum</i>	Gewoon sterrenmos	x	x	x	f
<i>Orthodontium lineare</i>	Geelsteeltje	x	x	x	f
<i>Orthotrichum affine</i>	Gewone haarmuts	x		x	f

<i>Orthotrichum anomalum</i>	Gesteelde haarmuts		x		f
<i>Orthotrichum diaphanum</i>	Grijze haarmuts	x			f
<i>Plagiomnium affine</i>	Rond boogsterrenmos	x			
<i>Plagiomnium undulatum</i>	Gerimpeld boogsterrenmos	x		x	
<i>Plagiothecium curvifolium</i>	Geklauwd platmos	x	x	x	
<i>Plagiothecium laetum</i>	Klein platmos	x	x	x	
<i>Pleurozium schreberi</i>	Bronsmos	x	x	x	
<i>Pogonatum aloides</i>	Gewone viltmuts		x		BR
<i>Pohlia nutans</i>	Gewoon peermos	x	x	x	f
<i>Polytrichum formosum</i>	Fraai haarmos	x	x	x	f
<i>Polytrichum juniperinum</i>	Zandhaarmos	x			
<i>Polytrichum longisetum</i>	Gerand haarmos			x	
<i>Polytrichum piliferum</i>	Ruig haarmos	x	x		
<i>Pseudoscleropodium purum</i>	Groot laddermos	x	x	x	
<i>Pseudotaxiphyllum elegans</i>	Gewoon pronkmos	x	x	x	
<i>Rhynchostegium confertum</i>	Boomsnavelmos	x	x	x	f
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i>	Gewoon haakmos	x	x	x	
<i>Schistidium apocarpum s.l.</i>	Gewoon achterlichtmos	x	x	x	f
<i>Sphagnum denticulatum</i>	Geoord veenmos	x			BR
<i>Sphagnum fimbriatum</i>	Gewimperd veenmos	x			BR
<i>Syntrichia ruralis var ruralis</i>	Daksterretje	x	x		
<i>Tetraphis pellucida</i>	Viertandsmos		x		
<i>Tortula muralis</i>	Gewoon muursterretje	x	x	x	f
<i>Tortula muralis var aestiva</i>				x	

Lichenen door Karl Hellemans

<i>Cladonia bacilaris</i>			x		
<i>Cladonia coniocraea</i>			x		
<i>Cladonia fimbriata</i>		x			
<i>Cladonia furcata</i>		x			
<i>Evernia prunastri</i>	Eikenmos	x			
<i>Lepraria incana</i>	Gewone poederkorst		x		
<i>Parmelia subaurifera</i>	Verstop-schildmos		x		
<i>Parmelia sulcata</i>	Gewoon schildmos	x	x		
<i>Physcia tenella</i>	Fijn kroesmos		x		
<i>Psilolechia lucida</i>	UV-mos		x		
<i>Xantoria parietina</i>	Groot dooiermos	x			

Besluit

De duidelijke gradiënt droog/vochtig en het aan gang zijnde meer op natuurlijkheid afgestemd beheer maken dat het 's Herenbos potentieel in staat is een evenwichtige mos- en lichenenflora te ontwikkelen. Op zes jaar tijd tonen de veenmossen dit al overtuigend aan. Dit beheer komt o.i. in hoofdzaak neer op het verwijderen van de exoten, die aanzienlijke delen van het bos domineren, met name : Rhododendron, Amerikaanse eik en Amerikaanse vogelkers. In mindere mate het naaldbout als Spar en Gewone pijn, alhoewel zij een niet wenselijke podsolisering van de bodem veroorzaken.

In de bosbouw zou Beuk een “goede” soort kunnen zijn, tegen het beekalluvium aan, maar er niet in. Vermoedelijk een potentie van “oud bos”.

Het oogsten van de Amerikaanse eik zou niet met kaalslag mogen gebeuren : Adelaarsvaren staat klaar om toe te slaan, zoals dit in het verleden al is gebeurd. Het huidig beheer is al begonnen met de Rhododendron aan te pakken en de Chamaecyparissen bij de ruïnes op te ruimen.

De waterhuishouding van de (hele) streek dient de natuurlijkheid van de fraai meanderende Lopende Beek te eerbiedigen: geen ruiming, geen bevuiling van buiten af en met afbakening van haar alluvium, waar men liever “niets doet”.

Dankwoord

Boswachter Werner van Hove bezorgde ons kaartmateriaal en stond ons bij met praktische informatie over de biotopen. Onze dank hiervoor !

Deelnemers aan de inventarisatie

Marie-Claire Bottu (Sint-Truiden), Vera Geurts (Schilde), Lyvvya Henderickx (Brasschaat), Chris Janssens (Herentals), Marleen Mertens (Aarschot), Vera Tetsch (Vorselaar), Jan Dirx (Geel), Hilaire Geers (Schoten), Karl Hellemans (Schilde), Erik Molenaar (Berchem), Willy Sas (Rumst), Jean van Loock (Kessel), Francois van Uffelen (Schilde), Juul Slembrouck (Deurne-Antwerpen)

Literatuur

De Keersmaeker, Luc, Anja Leyman, Thierry Onkelinx en Kris Vandekerkhove (2005), Relaties tussen historisch landgebruik, bostype en standplaats, in *Natuur.focus* Jg 4. Nr 2 p. 56-62.

Hoffmann, Maurice (s.d.), Cryptogame planten en fungi zijn te belangrijke en indicatieve ecosysteemcomponenten om niet te worden geïntegreerd in een goed gefundeerd natuurbeheer, in *Biologisch Jaarboek Dodonaea* 66, p. 1-11.

Runhaar, J., C.L.G. Groen, R. van der Meyden & R.A.M. Stevens (1987), Een nieuwe indeling in ecologische groepen binnen de Nederlandse flora, *Gorteria* 13, p 279-359.

Schobbens, Joseph (1929), *Les Environs d'Anvers II. Dans la Province d'Anvers*, p. 192 e.v.

Siebel, Henk (1999), Soortenrijkdom van mossen in relatie tot bosbeheer, *Nederlands Bosbouw tijdschrift* Jg 71 : 2, maart-april 1999, p. 69-73.

Van Hove, Werner (2005), Het 's Herenbos in Malle: van jachtbos naar bosreservaat, in *Galnoot* 132, p. 4-6.

Weyenbergh, Gisèle, Kris Vandekerkhove, Luc de Keersmaeker (2005), Bosreservaten, in *Natuurrapport 2005*, Instituut voor Natuurbehoud, p. 384-390.

Mossen in Pulle-Wechelderzande 23 en 30 januari 1995, 6 en 14 februari 1995

Juul Slembrouck

IFBL-coördinaten : C5-24-13 en C5-24-14

Leiding : Vera Tetsch

7 deelnemers : Chris Janssens (Herentals), Marleen Mertens (Aarschot), Vera Tetsch (Lichtaart), Marleen Van Elzen (Grobbendonk), Juul Slembrouck (Deurne), Hubert De Meulder (Hoboken), François Van Uffelen (Schilde)

Het landschap

Alluvium van de Molenbeek, deels op dagzomende subfossiele schelpenbank en alluviale afzettingen overgaand naar zandige Kempense podzolen.

Aangezien dagzomende kalkhoudende substraten in de Kempen zeldzaam zijn, nodigde één onzer (VT) de groep uit eens het gebied, dat men "Krabbels" pleegt te heten, naar mossen te onderzoeken en het pogen de aangetroffen soorten naar de ecologische groepen volgens Dirkse en Kruijssen 1993 in te delen.

Het alluvium is deels (noordelijke kant van het hok, nabij de brug over de Molenbeek) beplant met Populier, waar voorheen weiland (komland) lag, zoals nog veel in het hok C5-24-13. Populier is ook op de oostelijke oever aangeplant. Er werden enkele windworpen opgemerkt. Es komt vrij goed op. Nochtans zijn er geen echte oude Essen te zien. Voor de speurders naar inheems materiaal weze opgemerkt, dat het merendeel van deze essen aangeplant is en wel met een variëteit, die de kenmerkende donkere strepen in het hout ontbeert, kwestie van vraag door de houtnijverheid. De herkomst ervan is ons niet bekend. Een aanzienlijk deel van het op 14/2 bezochte deel is een nat tot vochtig Eikenberkenbos met lokaal duidelijke depressies die in Elzenbroek overgaan. Ten behoeve van de bosbouw is eertijds vrijwel overal begreppeld, maar alleen de sloten langs de exploitatiewegen zijn min of meer onderhouden. Er is veel kwel. Opvallend is het (nog) veel voorkomen van Zwarte bes. Op de glooiende oever van een gegraven vijvertje met wisselende waterstand troffen wij zes echte pioniersoorten aan.

De overgang naar Kempense podzolen komt ongeveer overeen met de aanplant van pijnbomen en Douglas, soms met beuk (zuidelijk deel van het hok). Ook wel met Amerikaanse eik, Tamme kastanje en enigszins structuurloos met Douglas en West-Amerikaanse hemlock. Op de laatste plaatsen is de gelaagdheid vrijwel nihil, mede door de strooiselwerking van Tamme kastanje, Beuk en vooral van Amerikaanse eik. De relatieve luchtvochtigheid is er gemiddeld hoog. Veel bomen zijn hoog met epifytische mossen (zie inventaris) begroeid. De lichenen beperken zich tot enkele (soms fraaie) populaties van *Cladonia*'s. *Parmelia* sp. is zeldzaam, net als *Hypogymnia physodes* en *Evernia prunastri*.

Het kalkrijk en leemrijk alluvium is gekenmerkt door de kruidlaag van de beekbegeleidende bossen (Alno-Padion). Vooral het *Thujamos* (twee populaties), het *Geplooid snavelmos* en het *Langkapselsterretje* vestigen daar de aandacht. Voorts werd het *Gerimpeld boogsterrenmos* en vooral het *Viltsterrenmos* fraai fructifiërend aangetroffen. Het aandeel levermossen in het geheel van de aldaar voorkomende bryofyten is hoog. Het onderzocht gebied, waar de onderzoekers

maar weinig van de hoofdweg afwijken, is aan mossen en levermossen ècht rijk (72 soorten aangetroffen). Wij hebben nu de gelegenheid om het intern verslag te publiceren. Een tijd geleden zijn wij de zaak daarom nog eens gaan nakijken. Eén opvallend verschil in de presentie van de soorten vonden wij in *Eurhynchium striatum*, dat van "L2" (=lokaal niet weinig), overgegaan was naar tenminste "4" = veel en regelmatig aangetroffen.

Opmerkingen

Brachythecium cf. rutabulum is aldus opgegeven wegens zijn opvallende habitus, kleur en bouw van bladhoekcellen niet direct op naam te brengen. Houdt mogelijk het midden tussen *B. salebrosum* (Web. Et Mohr) Schimp., *B. campestre* (C. Mill) Schimp, en *B. oedipodium* (Mitt.) Jaeg. met enige kans voor de laatstgenoemde. Zonder kapsels is de determinatie vooralsnog onzeker. Uiteraard komt *B. rutabulum* zèlf ook achter het hoekje kijken.

Nomenclatuur volgens Corley et al. 1981 en 1991 voor de bladmossen en Grolle 1983 voor de levermossen. De schikking is alfabetisch, de indeling in biotopen volgens Dirkse & Kruysen 1993, op basis van Runhaar et al. 1987.

De abundantie is in een 5-delige schaal uitgedrukt :

- 5 = heel veel aangetroffen, soms wel in grote oppervlakten, overvloedig, vrijwel overal
- 4 = veel en regelmatig aangetroffen
- 3 = lokaal (L) vrij veel, overigens niet algemeen aangetroffen
- 2 = lokaal (L) niet weinig, overigens zeldzaam aangetroffen
- 1 = zeldzaam aangetroffen
- + = sporadisch, slechts 1 à 2 maal gezien
- f = die de naam vooraf gaat betekent " met kapsels gevonden" (= fertiel)

Samengevat wijzen de aangetroffen soorten op het voorkomen van volgende mosbiotopen :

1° Pioniervegetatie op vochtige voedselarme zwak zure bodem (P42), 4 soorten. Deze zijn (vooral) te vinden op de oever van het gegraven vijvertje.

2° Pioniervegetatie op vochtige matig voedselrijke bodem (P47), 1 soort. Het betreft hier één soort die op een omhooggeworpen wortelkluit aangetroffen werd. Andere soorten kunnen zich op zulk substraat komen vestigen, b.v. Groot rimpelmos, Gewoon dikkopmos en in het algemeen de "ubiquisten" ("alomtegenwoordigen").

3° Grasland op matig voedselarme bodem (G47), 4 soorten. Deze zijn precies op de open plekken binnen het bos te vinden, waar een grasmatje is komen opzetten.

4° Bos en struweel op natte voedselarme zure bodem (H22), 7 soorten en één soort (Moerassnavelmos) die wij principieel onderbrengen bij H27 : Soorten van struwelen en bossen op natte, matig voedselrijke bodem, maar die hier in een depressie binnen de meer voedselarme zure bodem aantreffen : een soort miniklimaat. Deze biotoop komt in grote lijnen overeen met onze Elzenbroekbossen en Wilgenbroeken.

5° Bos en struweel op vochtige voedselarme zure bodem (H41), 9 soorten. Deze biotoop komt ongeveer overeen met het niet helemaal droog Eikenberkenbos.

Pulle-Wechelderzande
 Januari-Februari 1995

Levermossen		abundantie	pioniers	grasland	bos	epifyten	epixylen	epilyten
			(P)	(G)	(H)	(E)	(E)	(E)
<i>Calypogeia fissa</i>	Moerasbuidelmos	1			41			
<i>Calypogeia muelleriana</i>	Gaaf buidelmos	2			41			
<i>Cephalozia bicuspidata</i>	Gewoon maanmos	L2			22 41			
<i>Cephaloziella divaricata</i>	Gewoon draadmos	1			61			
<i>Conocephalum conicum</i>	Kegelmos	1			22			
<i>Diplophyllum albicans</i>	Nerflevermos	L3			22			
<i>Lepidozia reptans</i>	Neptunusmos	2				01ef	00rh	
<i>Lophocolea bidentata</i>	Gewoon kantmos	3			47		00rh	
<i>Lophocolea heterophylla f</i>	Gedrongen kantmos	5				01ef 02ef	00rh	
<i>Marchantia polymorpha</i>	Parapluitjesmos	+	42					
<i>Pellia epiphylla f</i>	Gewoon plakkaatmos	3			41			
<i>Riccia sorocarpa</i>	Gewoon landvorkje		42					
Bladmossen								
<i>Amblystegium serpens f</i>	Gewoon pluisdraadmos	4				02ef		
<i>Atrichum undulatum f</i>	Groot rimpelmos	4	42		41			
<i>Aulacomnium androgynum</i>	Gewoon knopjesmos	3				01ef	00rh	
<i>Barbula convoluta</i>	Gewoon smaragdsteeltje	1						40ms
<i>Brachythecium cf. rutabulum</i>	een dikkopmos	+					00rh (vindplaats)	
<i>Brachythecium rutabulum f</i>	Gewoon dikkopmos	5			47	02ef	00rh	
<i>Brachythecium velutinum f</i>	Fluweelmos	L1				02ef		
<i>Bryum argenteum f</i>	Zilvermos	1						40ms
<i>Bryum caespiticium</i>	Zodeknikmos	2	63 (op wal naast geschoonde sloot)					
<i>Bryum capillare f</i>	Gedraaid knikmos	2				02ef		40ms
<i>Bryum dichotomum</i>	Grofkorrelknikmos							40ms 63ms
<i>Bryum rubens</i>	Roodknolknikmos	+	42					

<i>Calliergonella cuspidata</i>	Gewoon puntmos	1		47				
<i>Campylopus flexuosus</i>	Boskronkelsteeltje	2			61			
<i>Campylopus introflexus</i>	Grijs kronkelsteeltje	2			61		00rh	
<i>Campylopus pyriformis</i>	Breekblaadje	1			61		00rh	
<i>Ceratodon purpureus f</i>	Gewoon purpersteeltje	2	63 (op wal naast geschoonde sloot)				00rh	
<i>Dicranella heteromalla f</i>	Gewoon pluisjesmos	1			61			
<i>Dicranella staphylina</i>	Knolletjesgreppelmos	+	42					
<i>Dicranella varia</i>	Kleigreppelmos	1	42					
<i>Dicranoweisia cirrata f</i>	Gewoon sikkelsterretje	4				01ef		
<i>Dicranum montanum</i>	Bossig gaffeltandmos	L3				01ef		
<i>Dicranum scoparium</i>	Gewoon gaffeltandmos	2			61	01ef		
<i>Dicranum tauricum</i>	Bros gaffeltandmos	L2				01ef		
<i>Eurhynchium hians</i>	Kleisnavelmos	4						
<i>Eurhynchium praelongum f</i>	Fijn laddermos	5		47	47	02ef		
<i>Eurhynchium speciosum</i>	Moerassnavelmos	1			27			
<i>Eurhynchium striatum</i>	Geplooid snavelmos	4			47			
<i>Fissidens taxifolius</i>	Kleivedermos	L2			47			
<i>Funaria hygrometrica f</i>	Gewoon krulmos	1	47 48 (op omgeworpen kluit)					
<i>Grimmia pulvinata f</i>	Gewoon muisjesmos	1						40ms
<i>Herzogiella seligeri f</i>	Geklauwd pronkmos	1					00rh	
<i>Hypnum cupressiforme f</i>	Gewoon klauwtjesmos	4 5				01ef 02ef		
<i>Hypnum jutlandicum</i>	Heideklauwtjesmos	1			61			
<i>Hypnum resupinatum</i>	Zijdeklauwtjesmos	4 5				01ef 02ef		
<i>Leptodictyum riparium</i>	Beekmos	3				02ef	00rh	40ms
<i>Leucobryum glaucum</i>	Kussentjesmos	L3			41 61		00rh	
<i>Mnium hornum f</i>	Gewoon sterrenmos	4			22	01ef 02ef		
<i>Orthodontium lineare f</i>	Geelsteeltje	1				01ef 02ef		
<i>Orthotrichum affine f</i>	Gewone haarmuts	1				02ef		
<i>Orthotrichum diaphanum f</i>	Grijze haarmuts	2				02ef		40ms
<i>Plagiomnium affine</i>	Rond boogsterrenmos	1			47			
<i>Plagiomnium undulatum f</i>	Gerimpeld boogsterrenmos	3 L4			47			
<i>Plagiothecium denticulatum</i>	Glanzend platmos				61	01ef	00rh	

<i>Plagiothecium laetum</i>	Klein platmos	2		61	01ef	
<i>Plagiothecium nemorale</i>	Groot platmos	3		47	02ef	
<i>Pleurozium schreberi</i>	Bronsmos	1		61		
<i>Pohlia nutans f</i>	Gewoon peermos	1		41 61		
<i>Polytrichum formosum f</i>	Fraai haarmos	5		41 61		
<i>Pseudoscleropodium purum</i>	Groot laddermos	1	47	47		
<i>Pseudotaxiphyllum elegans</i>	Gewoon pronkmos	1		41 61	01ef	
<i>Rhizomnium punctatum f</i>	Gewoon viltsterrenmos	1		22		00rh
<i>Rhynchostegium confertum f</i>	Boomsnavelmos	2			02ef	
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i>	Gewoon haakmos	1	47			
<i>Sphagnum cuspidatum</i>	Geoord veenmos	1		22		
<i>Sphagnum fimbriatum</i>	Gewimperd veenmos	1		22		
<i>Sphagnum palustre</i>	Gewoon veenmos	1		22		
<i>Tetraphis pellucida</i>	Viertandmos	1				00rh
<i>Thuidium tamariscinum</i>	Gewoon thujamos	1		47		
<i>Tortula muralis f</i>	Gewoon muursterretje	2				40ms
<i>Tortula subulata f</i>	Langkapselsterretje	+			02ef	

6° Bos en struweel op vochtige matig voedselrijke bodem (H47), 10 soorten. Deze biotoop komt ongeveer overeen met het Haagbeukenverbond (op min of meer rijke of aangerijkte substraten).

7° Bos en struweel op droge voedselarme zure bodem (H61), 14 soorten. Overeenkomend met het droge Eikenberkenbos.

8° Epifytische soorten op voedselarme zure schors (E01ef), 13 soorten.

9° Epifytische soorten op minder voedselarme neutrale schors (E02ef), 12 soorten.

10° Ecologische groep, typerend voor op de grond liggend, rottend, dood hout (E00rh), 15 soorten.

11° Soorten van/op vochtig stenig substraat (E40ms), 8 soorten. Het betreft hier de steenbewoners op het bruggetje over de Molenbeek.

12° Aan een niet gedetermineerde soort wijzen wij geen biotoop toe : Waar ze gevonden werd, kan zij toevallig tot ontwikkeling zijn gekomen.

Onze indeling in ecologische groepen poogt het herkennen van de samenhangen in de vegetatie te benaderen. Uiteraard is de onderzochte site te klein om alle resp. veel soorten aan te treffen, die een syntaxonomische naam verantwoorden. Anderzijds is het voorkomen van meerdere soorten van bepaalde groepen een aanduiding van een hoge milieudiversiteit. In beekdalen en beek-alluvia met gradiënten gaande van droog tot vrij bestendig nat is zulk een opeenstapeling van biotopen, die zich bovendien mozaïekachtig voordoen, niet uitzonderlijk. Mocht hier ooit een natuurtechnisch beheer worden toegepast met uitschakeling van de exoten, dan zal de ecologische waarde snel toenemen. Voor natuurontwikkeling is deze streek dus aangewezen met vrijwel een garantie van succes. Een basisvoorwaarde hiervoor is wel de natuurlijkheid van de Molenbeek en haar waterkwaliteit, en tenslotte ook dat de blijkbaar aangeboren neiging tot ingrijpen van de ijverige Homo sapiens in toom wordt gehouden.

Literatuur

Corley, M.F.V., & A.C Crundwell (1991) Additions and amendments to the Mosses of Europe and the Azores, *Journal of Bryology* 16, p 337-356

Mosses of Europe and the Azores : An annotated list of species with synonyms from the recent literature, *Journal of Bryology* 11, p 609-689

Dirkse, G.M. & B.W.J.M. Kruijsen (1993) Indeling in ecologische groepen van Nederlandse blad- en levermossen, *Gorteria* 79, p 1-29

Runhaar J., C.L.G. Groen, R. vander Meyden en R.A.M. Slevers (1987) Een nieuwe indeling in ecologische groepen binnen de Nederlandse flora, *Gorteria* 13, p 277-359.

Siebel H.N., O. Heylen, M.J.H. Kortselius & H. Stieperare (2002) Nederlandstalige naamlijst van de Mosflora van Nederland en België, *Buxbaumiella* 61, 68 pp.

De natuurreservaten “Achter ’t zand” en “Dedenbroek” door de bryologische bril bekeken.

Juul Slembrouck, Dirk De Beer

In het fraai uitgegeven op mossenkunde gespecialiseerde tijdschrift “Nowellia bryologica”, nr 25 (dec 2003) staat een voorlopig verspreidingskaartje van het veenmos *Sphagnum russowii* Warnst. (Violet veenmos). Daaruit blijkt, dat deze mooi paars gekleurde veenmossoort in het land vrijwel uitsluitelijk voorkomt in het Ardens district – waar zure bodems meer voorkomen dan elders. In het Groothertogdom Luxemburg is slechts één plaats gedocumenteerd en eveneens slechts één plaats in het Vlaams district (West-Vlaanderen) en twee in het Kempens district, waarvan één in Nederlands Limburg en één in de provincie Antwerpen.

De vondst in “onze Kempen” (maart 2000) danken wij aan Chris Janssens, die toen nauwelijks aan haar leerjaren in de “mossologie” ontgroeid was, maar met het al geoefend oog van de aankomende bryoloog het fraaie paarse veenmos neven andere soorten opmerkte. De vondst werd met enkele planten gestaafd, medegedeeld aan Philippe De Zuttere en André Sotiaux, onze goede vrienden in het mossenonderzoek van ons land.

Kort daarop kon Chris de vondst tijdens de memorabele mossendag van in Heverlee voor een breed publiek mededelen, uit een reeks zeldzame of opmerkenswaardige soorten, die de F.O.N.-afdeling mossen en lichenen op zijn speurtochten tijdens de laatste jaren noteerden.

Olivier Heylen brachten wij vervolgens ter plaatse, waar hij een vegetatiekundige opname van de vrijwel 100 % bodembedekking van mossen maakte. Meer dan een “speekmadolle” (Antwerps !) heeft Chris er niet aan overgehouden. Het wordt tijd dat een en ander met dit serieus bericht wordt rechtgezet. Er is nog een andere reden voor dit artikeltje, met name **de groeiplaats van *Sphagnum russowii*** .

Philippe De Zuttere (2003) somt een aantal gemeenschappen in Europa op, waarin het mos werd genoteerd, maar voegt er aan toe, dat in ons land de soort “vrijwel altijd” in (natte) Zachte-berkenbossen is gevonden.

En dat is ook het geval met de vindplaats in Lille. Binnen het Natuurpunt-reservaat “Achter ’t Zand” staat zulk een bos. Het sluit aan op de Visbeek van het Kindernouw, en is naar het uitzicht van de berken nog vrij jong. Het bijzondere aan het bos is, dat het zijn ontstaan te danken heeft aan de technologie van de wegenbouwers, die zoals bekend geen spoor van ontzag voor het landschap plegen aan de dag te leggen, als zij ergens (nog) een nieuwe weg aanleggen. Wat deden zij dan ? Zoals gebruikelijk werd de aangevoerde “specie” behoorlijk vastgedamd door straatwalsen of vibrerende aandouw-toestellen. Hierdoor werd de plaats voor grondwater plaatselijk vrij waterdicht, gevangen tussen de autoweg en de bedding van de beek omgezet in een waterrijk gebied en ontwikkelde er zich een vrij zuiver *Betuletum albae*.

In de onderbegroeiing troffen wij aan vaatplanten veel *Carex acutiformis* (Moeraszegge) aan tot grote facies toe, en soorten van het *Alnetum* (Elzenbroek) als *Caltha palustris* (Dotterbloem), *Ribes nigrum* (Zwarte bes), *Ribes rubrum* (Rode bes), *Iris pseudacorus* (Gele lis) en *Ijle Zegge* (*Carex remota*).

Ons eerste onderzoek was van zo'n onverwachte kwaliteit, dat wij nauwelijks afstanden aflegden (opname 1, 6/2/2001), zodat wij er op uittrokken om het reservaat wat vollediger te onderzoeken (opname 2, 13/2/2001). Aangezien het in beheer genomen gebied uitgebreid wordt (met kap van pijnbos), besloten steller en Dirk De Beer aldaar verder onderzoek te verrichten (opname 3, 20/2/2001 en opname 4 25/3/2001). Aangetrokken door het resultaat ging Dirk er nog eens heen en vond op zijn eentje het in Vlaanderen sedert 80 jaar vermeend verdwenen *Antitrichia curtispindula* (Weerhaakmos) weer (De Beer D., kolom 5 / /2001).

Voor de onderzoekers in spe is het dus uitkijken naar soortgelijke plaatsen = berken- of wilgenbosjes of -broeken nabij taluds van overwegen of door omstandigheden afgedamd, kunnen voor bryofieten erg interessant zijn.

Als je de landkaart bekijkt met de ogen van de beoefenaar van de *Scientia amabilis* zoals de plantkunde pleegt te worden geheten, dan zie je maar tot welke zware nooit meer te herstellen ingrepen onze op fossiele energie drijvende maatschappij in staat is. Dat zulk een ingreep aanleiding gaf tot het scheppen van een bijzonder biotoop, dat voor *Sphagnum rossowii* gunstig is, mag ons niet verleiden tot alleen maar juichen om "de nieuwe soort" en zorgeloos voorbijgaan aan de heersende technologie, die voor "de natuur" hier en daar en met veel moeite wat eilandjes overlaat !

Bespreking

Antitrichia curtispindula is slechts éénmaal aangetroffen. Deze soort is door Dirk De Beer uitvoerig besproken in Dumortiera.

Bryum argenteum, *Ceratodon purpureus*, *Dicranum scoparium*, *Grimmia pulvinata*, *Homalothecium sericeum*, *Tortula ruralis* var *ruralis* en *Tortula muralis* werden (ook) epifytisch aangetroffen.

De aandachtsoorten

* **Climacium dendroides** werd totaal zes maal aangetroffen in zijn vertrouwd natte biotoop.

* **Cryphaea heteromalla** is tweemaal aangekruist, maar is meer dan 6 maal gevonden.

* **Eurhynchium striatum**, driemaal aangekruist, maar in meerdere populaties gevonden. Eén ervan in het Dedenbroek over ca 50 m² min of meer dominant !

* **Dicranum tauricum** : slechts éénmaal, namelijk op berk !

* **Orthotrichum lyelli** : slechts éénmaal in een wat kleine pluk, blijkbaar een nieuwe vestiging.

* **Thuidium tamariscinum** werd diverse malen, telkens tamelijk kleine populaties, o.a. door Chris Janssens herkend, kennelijk allen nieuwe vestigingen.

* **Frullania dilatata** is in vier excursies gevonden. Telkens met verscheidene vestigingen.

* **Metzgeria furcata** werd in mindere mate gevonden; het Boomvorkje wordt niettemin al vanaf nu als vrij algemeen, zij het in kleine hoeveelheden ervaren.

* **Radula complanata** deelt de wijze van opgang van de laatste drie soorten. Aangezien zij in een stadium van uitbreiding verkeren, is het nog niet heel *duidelijk* in welke biotoop/biotopen zij zich hoofdzakelijk zullen vestigen.

Aan *epifytisch groeiende soorten* (ca 38 !) ontbreekt het gebied echt niet ! Een gemiddeld hoge luchtvochtigheid gecombineerd met halfopen structuren (8 epifytische *Orthotrichum* soorten !) enerzijds, voldoende ouderdom (b.v. Grauwe wilgen) anderzijds, liggen ervan aan de basis.

Acht soorten *veenmos* op een relatief klein gebied toont aan dat er heel wat kwetsbare fijne microklimaten aanwezig zijn.

Aan voor de Kempen eerder zeldzaam soorten troffen wij o.m. aan *Herzogiella seligeri*, *Platygyrium repens*, *Ulota phyllanta* en *Isothecium myosuroides* benevens aan milieu-omstandigheden veeleisende soorten als *Fissidens adianthoides*, en *Warnstorfia fluitans* hetgeen aantoont dat een uitgebreid mozaiek van micro- en macro-biotopen in het gebied voorkomen.

Nu men de oude pijnnaanplanten aan het rooien is hopen wij op uitbreiding van natuurlijkheid met overeenkomstige verrijking van microklimaten, inclus de bekende belangrijke pionierstadia met hun eigen soorten.

Achter ' t Zand en Dedenbroek

		C5-15-22				C5-15-23
		6-2-01	13-2-01	20-2-01	26-3-01	DDB
Levermossen						
<i>Calypogeia fissa</i>	Moerasbuidelmos					x
<i>Calypogeia muelleriana</i>	Gaaf buidelmos	x				
<i>Cephalozia bicuspidata</i>	Gewoon maanmos					
<i>Chiloscyphus polyanthos</i>	Lippenmos		x		x	
<i>Conocephalum conicum</i>	Kegelmos				x	
<i>Frullania dilatata</i> A e	Helmroestmos	x	x	x	x	
<i>Lophocolea bidentata</i>	Gewoon kantmos	x	x	x	x	
<i>Lophocolea heterophylla</i> (e)	Gedrongen kantmos	x	x	x	x	
<i>Lophocolea semiteres</i> (e)	Gaaf kantmos					x
<i>Marchantia polymorpha</i>	Parapluitjesmos					x
<i>Metzgeria furcata</i> A e	Bleek boomvorkje	x	x			
<i>Pellia endiviifolia</i>	Gekroesd plakkaatmos	x	x	x		
<i>Pellia epiphylla</i>	Gewoon plakkaatmos					x
<i>Radula complanata</i> e	Gewoon schijfjesmos	x				
Bladmossen						
<i>Amblystegium serpens</i> e	Gewoon pluisdraadmos		x	x	x	
<i>Antitrichia curtipendula</i> e	Weerhaakmos			x		
<i>Atrichum undulatum</i>	Groot rimpelmos	x	x	x	x	
<i>Aulacomnium androgynum</i> e	Gewoon knopjesmos	x	x	x	x	
<i>Aulacomnium palustre</i>	Roodviltmos	x			x	
<i>Barbula convoluta</i>	Gewoon smaragdsteeltje			x	x	
<i>Barbula unguiculata</i>	Kleismaragdsteeltje					x
<i>Brachythecium albicans</i>	Bleek dikkopmos				x	
<i>Brachythecium rutabulum</i> e	Gewoon dikkopmos		x	x	x	

<i>Brachythecium salebrosum</i>	e	Glad dikkopmos	x		x		
<i>Brachythecium velutinum</i>	e	Fluweelmos	x	x	x	x	
<i>Bryum argenteum</i>		Zilvermos	x e		x	x	
<i>Bryum barnesii</i>		Geelkorrelknikmos				x	
<i>Bryum capillare</i>	e	Gedraaid knikmos	x e		x	x	
<i>Bryum rubens</i>		Roodknolknikmos			x		
<i>Calliergon cordifolium</i>		Hartbladig puntmos		x			
<i>Calliergon stramineum</i>		Sliertmos			x		
<i>Calliergonella cuspidata</i>		Gewoon puntmos	x	x	x	x	
<i>Campylium flexuosus</i>		Boskronkelsteeltje					
<i>Campylium introflexus</i>	A	Grijs kronkelsteeltje	x e	x	x	x	
<i>Campylium pyriformis</i>		Breekblaadje		x	x	x	
<i>Ceratodon purpureus</i>		Gewoon purpersteeltje	x e	x	x	x e	
<i>Cirriphyllum piliferum</i>		Haarspitsmos		x		x	
<i>Climacium dendroides</i>		Boompjesmos		x		x (5)	
<i>Cryphaea heteromalla</i>	e	Vliermos			x	x	
<i>Dicranella heteromalla</i>		Gewoon plujsjesmos	x	x			
<i>Dicranella staphylina</i>		Knolletjesgreppelmos					x
<i>Dicranoweisia cirrata</i>	e	Gewoon sikkelsterretje	x	x	x		
<i>Dicranum montanum</i>		Bossig gaffeltandmos	x	x	x		
<i>Dicranum scoparium</i>		Gewoon gaffeltandmos	x e	x	x		
<i>Dicranum tauricum</i>	A e	Bros gaffeltandmos	x				
<i>Ditrichum cylindricum</i>		Hakig smaltandmos					x
<i>Eurhynchium hians</i>		Kleisnavelmos			x		
<i>Eurhynchium praelongum</i>	e	Fijn laddermos	x	x	x + stok	x	
<i>Eurhynchium striatum</i>	A	Geplooid snavelmos	x		x	x	
<i>Fissidens adianthoides</i>		Groot vedermos					x
<i>Fissidens bryoides</i>		Gezoomd vedermos			x		
<i>Funaria hygrometrica</i>		Gewoon krulmos				x	
<i>Grimmia pulvinata</i>	e	Gewoon muisjesmos	x e			x e	
<i>Herzogiella seligeri</i>	e	Geklauwd pronkmos					x
<i>Homalothecium sericeum</i>	e	Gewoon zijdemos			x e		
<i>Hypnum cupressiforme</i>	e	Gewoon klauwtjesmos	x	x	x	x	
<i>Hypnum resupinatum</i>		Zijdeklauwtjesmos	x	x			
<i>Hypnum jutlandicum</i>	e	Heideklauwtjesmos	x		x		
<i>Isoetecium myosuroides</i>	e	Knikkend palmpjesmos					x
<i>Leptobryum pyriforme</i>		Slankmos					x
<i>Leptodictyum riparium</i>		Beekmos				x f	
<i>Mnium hornum</i>		Gewoon sterrenmos	x	x	x		
<i>Orthodontium lineare</i>	e	Geelsteeltje	x		x		
<i>Orthotrichum affine</i>	e	Gewone haarmuts	x	x			
<i>Orthotrichum anomalum</i>		Gesteelde haarmuts					x
<i>Orthotrichum diaphanum</i>	e	Grijze haarmuts	x	x			
<i>Orthotrichum lyellii</i>	A e	Broedhaarmuts			x		
<i>Orthotrichum pulchellum</i>	e	Gekroesde haarmuts				x	
<i>Orthotrichum pumilum</i>	e	Dwerghaarmuts	x				
<i>Orthotrichum speciosum</i>	e	Ruige haarmuts					x
<i>Orthotrichum stramineum</i>	e	Bonte haarmuts					x
<i>Orthotrichum striatum</i>	e	Gladde haarmuts					x
<i>Physcomitrium pyriforme</i>		Gewoon knikkertjesmos					x
<i>Plagiomnium affine</i>		Rond boogsterrenmos	x	x	x	x	

<i>Plagiomnium undulatum</i>	Gerimpeld boogsterrenmos	x	x	x	x	
<i>Plagiothecium curvifolium</i>	Geklauwd platmos		x			
<i>Plagiothecium denticulatum</i>	Glanzend platmos	x				
<i>Plagiothecium laetum</i>	Klein platmos	x		x		
<i>Plagiothecium nemorale</i>	Groot platmos				x	
<i>Platygyrium repens</i> e	Kwastjesmos		x		x	
<i>Pleurozium schreberi</i>	Bronsmos					x
<i>Pohlia nutans</i>	Gewoon peermos		x		x	
<i>Pohlia wahlenbergii</i>	Bleek peermos				x	
<i>Polytrichum commune</i>	Gewoon haarmos	x				
<i>Polytrichum formosum</i>	Fraai haarmos	x	x	x	x	
<i>Pseudoscleropodium purum</i>	Groot laddermos	x	x	x		
<i>Pseudotaxiphyllum elegans</i>	Gewoon pronkmos		x		x	
<i>Rhizomnium punctatum</i>	Gewoon viltsterrenmos				x	
<i>Rhynchostegium confertum</i> e	Boomsnavelmos	x			x	
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i>	Gewoon haakmos			x	x	
<i>Schistidium apocarpum s.l.</i>	Gewoon achterlichtmos				x	
<i>Sphagnum denticulatum</i>	Echt geoord veenmos					x
<i>Sphagnum fallax</i>	Fraai veenmos					x
<i>Sphagnum fimbriatum</i>	Gewimperd veenmos	x		x	x	
<i>Sphagnum palustre</i>	Gewoon veenmos	x		x	x	
<i>Sphagnum papillosum</i>	Wrattig veenmos					x
<i>Sphagnum russowii</i>	Violet veenmos	x		(x)		
<i>Sphagnum squarrosum</i> CJ	Haakveenmos					x
<i>Sphagnum subsecundum</i>	Moerasveenmos					x
<i>Tetraphis pellucida</i>	Viertandmos	x		x		
<i>Thuidium tamariscinum</i> A CJ	Gewoon thujamos	x		x		
<i>Tortula muralis</i>	Gewoon muursterretje		x		x e	
<i>Syntrichia ruralis var. ruralis</i> CJ		x e			x	
<i>Syntrichia virescens</i> e	Uitgerand zodesterretje					x
<i>Ulota bruchii</i> e	Knotskroesmos	x	x		x	
<i>Ulota crispa</i> e	Trompetkroesmos	x	x		x	
<i>Ulota phyllantha</i> e	Broedkroesmos				x	
<i>Warnstorfia fluitans</i>	Vensikkelmos					x
<i>Zygodon conoideus</i> e	Staaftjesiepenmos			x		

Kalender FON -Werkgroep: Mossen en Lichenen

Chris Janssens

In onderstaand overzicht vindt u de activiteiten van FON mossen en lichenen. De excursies gaan door op maandagnamiddagen en starten normaal gezien steeds om 13h. telefonisch aanmelden is gewenst daar bij slecht weer excursies mogelijk uitgesteld of verplaatst worden.

Naast deze excursies organiseert Dries Van den Broeck lichenenexcursies in samenwerking met Natuurpunt in het kader van het project: "Korstmossen als bio-indicatoren voor luchtverontreiniging in de provincie Limburg". Voor deze excursies kunt u contact opnemen met Dries telefonisch op per mail:

Tel: 0472/57 04 28 of dries.vandenbroeck@telenet.be

Excursies 2005

	Gebied + IFBL	Beheerder	Biotoop	Afspraak Te 13h	Verantwoordelijke opmerkingen
17-10-05	Merkske			Kerk Minderhout	Chris Janssens 014/21 67 49
24-10-05	Meldertbos			Kerk St. Emerildus Meldert	Chris Janssens
31-10-05	Merkske			Kerk Minderhout	Chris Janssens 014/21 67 49
07-11-05	De Liereman			Educatief centrum De Liereman	Jan Dirx 014/58 64 64
14-11-05	Merkske			Zie hierboven	Zie hierboven
21-11-05	De Liereman			" "	" "
28-11-05	Merkske			Zie hierboven	Zie hierboven
05-12-05	De Liereman			" "	" "
12-12-05	Merkske			Zie hierboven	Zie hierboven
19-12-05	Hooyput			Kerk Arendonck	Jan Dirx 014/58 64 64

- Wegbeschrijving voor Meldertbos:

Afspraak kerk van St. Ermelindis te Meldert (Hoegaarden)

Reisweg: E40 richting Brussel –Luik. Neem afrit 24 Boutersem. Dan rechts richting Neervelt en rijdt tot in Opvelt. Aan het kruispunt met verplichte stop ga je links richting Meldert aan de Kerk (= 100 m. van het terrein).

Voor 2006 kunnen we reeds een voorlopig programma voorstellen. Aan dit programma zullen echter nog enkele excursies in wallonië toegevoegd worden en zijn er eventueel nog enkele kleinere wijzigingen mogelijk. Contact opnemen met de excursieverantwoordelijke is dus een must.

Excursies 2006

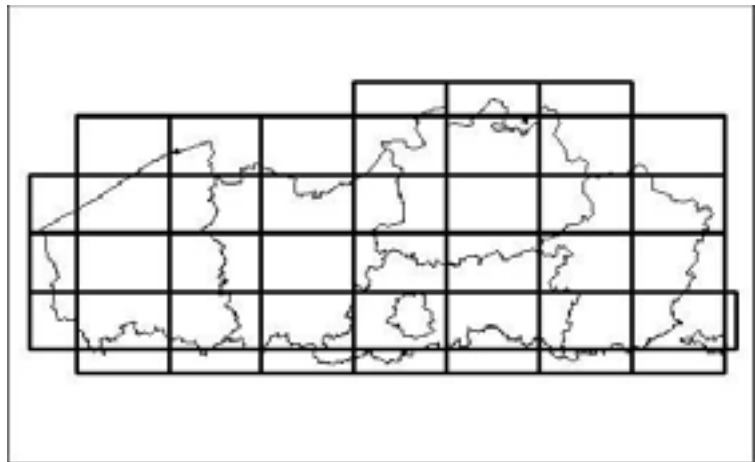
09-01-06	Ronde Put			Zie onderaan wegbeschrijving	Jan Dirx 014/58 64 64
16-01-06	Walenbos			Kerk Houwaert	Jan Dirx 014/58 64 64
23-01-06	Aronsthoek	Natuurpunt		Kerk Rumme	Marie-Claire 0472/47 75 77
30-01-06	Bruulbos			Kerk Lovenjoel	Jan Dirx 014/58 64 64
04-02-06 Zaterdag!!	Vergadering BLWB			Meise 10u!! Nat.Plantentuin	
06-02-06	Tikkebroeken			Brug van E34 Turnhout Afrit 24	Chris Janssens 014/21 67 49
13-02-06	Winkelsbroek			Brug van E34 Turnhout Afrit 24	Chris Janssens
20-02-06	De Hutten			Kerk Geel Winkelomheide	Jan Dirx 014/58 64 64
27-02-06	Langdonken			Kerk Herselt	Jan Dirckx

06-03-06	idem			idem	idem
13-03-06	Comblain la tour				Juul Slembrouck 03/321 32 75
20-03-06	Pernode				Idem
27-03-06	Nederland				Chris Buter?
03-04-06	Langdonken			Kerk Herselt	Jan Dirkx 014/58 64 64
10-04-06	Kijkverdriet			Kerk Ravels	Jan Dirkx

Wegbeschrijving Ronde Put 09-01-06: in Retie op de Postelsebaan aan de bug over het kanaal Antwerpen- Dessel!

Nieuwsbrief PLANTEN

5e jaargang, nr. 4
oktober 2005

natuurpunt
Studie

Plantenwerkgroepen Natuurpunt

In het Vlaamse land zijn tientallen plantenwerkgroepen actief binnen natuurpunt. Zij organiseren i.s.m. de natuurvereniging talloze planten excursies. De meeste excursies staan ook open voor beginners. Er wordt normaal expliciet aandacht besteed aan educatie (zeker in het kader van de provinciale werking).

Veel werkgroepen doen aan inventarisatie op kilometerschaal (via het 'IFBL-raster' dit in het kader van atlasprojecten. Een reeks werkgroepen spitst zich evenwel toe op de studie en inventarisatie van gebieden zoals biotopen en reservaten. Tijdens een aantal activiteiten van de werkgroep Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud wordt zelfs zeer nadrukkelijk aan vegetatiekunde gedaan (vegetatie-opnamen). U hebt als vrijwilliger de kans om hieraan actief deel te nemen en bij te leren.

Informatie inventarisatie & monitoring:

Tim Polfliet en Roosmarijn Steeman
Natuurpunt Studie
Coördinatoren
Cel planten, mossen, lichenen, fungi
Kardinaal Mercierplein 1
2800 Mechelen

tel. 015/29.72.73
fax. 015/42.49.21 (tav. Studie)

e-mail:
planten@natuurpunt.be

Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud

Voorzitter:
Erik Molenaar
Ferdinand Coosemansstraat 24
2600 Berchem
tel. 03/218.59.69

e-mail
erik.molenaar@skynet.be

fon-o-foon 0474/35.53.69

FON-Website:
<http://users.skynet.be/fon/>

Website (algemeen):
<http://www.natuurpunt.be>
(cfr. natuurstudie)

Nationale Werkgroep Botanie

Voorzitter:
André Van den Bergh
Vitsgaard 9
1745 Opwijk
tel. 052/35.05.18
GSM 0472/ 68.83.35

e-mail:
andre.vandenbergh@pi.be

NWB

**Vergeet uw eigen bijdrage aan de
Nieuwsbrief Planten niet!**

Rechte driehoeksvaren

Karl Hellemans

Met de Plantenwerkgroep Schijnvallei zijn we sinds 24/06/05 het Pulhof in Wijnegem aan het inventariseren. Het domein is aan de provincie door een legaat overgemaakt en nog niet open voor het publiek. De tweede keer dat we het bezochten deden we toch een opmerkelijke ontdekking. Op de muren aan de slotgracht vonden we na enig determineerwerk met de boekjes er bij de "Rechte driehoeksvaren". In onze streken een bijzondere vondst!

Staf Brusseleers nam nog een stukje mee naar huis en legde het nog eens onder de bino. Wij laten hem even zelf aan het woord:

"Ik heb de speciale varen, die we gevonden hebben op de muur van het kasteel onder de bino gelegd en vastgesteld dat hij volledig bezet is met kleine klierharen, wat overeenkomt met de beschrijving in "De Langhe". Er wordt eveneens vermeld dat de bladrand vaak ingerold is, wat ik ook heb gezien onder microscoop. Het is dus inderdaad de "Rechte driehoeksvaren" (*Gymnocarpum robertianum*). In de Ecologische Flora wordt vermeld dat deze varen een grote zeldzaamheid is in de Lage Landen en o.a. voorkomt op muren, die gemetseld zijn met kalkmortel."

Op de Vlaamse floralijsten staat deze op de Rode lijst –categorie 1- met uitsterven bedreigd!

U ziet maar, er kunnen zich echte verassingen aandienen!

Rechte Driehoeksvaren

De Piramidevogelmelk, adventief in natuurgebied Meerbemden te Boortmeerbeek.

Roelant Lauwers

In 2005 kon Natuurpunt Boortmeerbeek een mooi stukje natuurgebied verwerven, de Meerbemden. Dit is een bosrijk en vochtig gebied. Plaatselijke natuurgidsen ontdekten er een zeldzame zomerbloeier: de Piramidevogelmelk, *Ornithogalum pyramidale*.

De Vogelmelkfamilie is ons wel bekend. De Gewone vogelmelk (*Ornithogalum umbellatum*) komt in België en Nederland voor en fleuren in mei en juni graslanden en vochtige loofbossen op met hun mooie tuilen stervormige bloemen. De Bosvogelmelk (*Ornithogalum pyrenaicum*) kan je terugvinden in de omgeving van Rochefort, in de Ardennen. Beiden zijn in België en Nederland beschermd. In de gematigde streken van Europa, Afrika en Azië komen wel 150 soorten vogelmelk voor, maar ze zijn niet allemaal winterhard.

De Piramidevogelmelk is een bolgewas dat tot 80 cm hoog kan worden en heeft meer dan 20, naar alle zijden gekeerde bloemen. De bloembladen zijn wit en van buiten bezitten ze een smalle, groene middenstreep. Deze plant is inheems in Zuid-Europa, Klein-Azië en Noord-Afrika. Wie er een flora op naslaat zal terugvinden dat hij in België niet voorkomt.

Daarom was het een aangename verrassing om deze plant bij ons aan te treffen. In het begin van de lente is er van de Piramidevogelmelk niets meer te zien dan een bladrozet, die lijkt op een groot uitgevallen Boshyacint. In een later stadium kan je nog twijfelen tussen Piramidevogelmelk en Bosvogelmelk. Maar eens de plant in bloei staat is het verschil duidelijk. De bloemen van Piramidevogelmelk staan op steeltjes van 2 tot 3 cm lang, de Bosvogelmelk heeft 1 tot 1,5 cm lange bloemstelen. Deze plant ontluikt haar bloemen wanneer er veel daglicht is en wordt daarom bij onze zuiderburen ook "Dame de onze Heures" genoemd.

Plantenwerkgroep Afdeling Boortmeerbeek winteractiviteiten.

Roelant Lauwers

Ook deze winter is de plantenwerkgroep van Afdeling Boortmeerbeek actief. We kijken naar winterkenmerken van bomen en ook aan de mossen willen we de nodige aandacht besteden.

We nodigen graag uit voor volgende activiteiten:

Zaterdag 10 december

Studie van winterkenmerken van bomen en struiken met behulp van een determinatietabel. Met behulp van deze tabel kan men vrijwel alle bomen en struiken uit bos en landschappelijke beplanting het zogenaamde bosplantsoen op naam brengen.

Waar: Oude pastorie te Hever (Boortmeerbeek)

Wanneer: 14u-17u

Info:, gsm: 0475/76 02 14 (na 18 uur)

Vrijdag 10 februari
Voordracht mossen
Waar: Oude pastorij te Hever(Boortmeerbeek)
Wanneer: 20u
Info: Lauwers Roelant, gsm: 0475/76 02 14 (na 18 uur)

Zondag 12 februari
Mossenwandeling
Waar: Oude pastorij te Hever(Boortmeerbeek)
Wanneer: 14u-17u
Info: Lauwers Roelant, gsm: 0475/76 02 14 (na 18 uur)

Doornik, Centrum en Schelde 9 juli 2005

Erik Molenaar

Vooraf

Centraal stonden twee aandachtspunten: onderzoek van begroeiing aan de Scheldekaden en de flora op de fragmentarische resten van de middeleeuwse stadsomwalling. Verder werd gekeken naar enkele andere begroeide historische muren (kathedraal en H. Maria-Magdalenakerk) en ook het spooreplacement werd ' gestreep' . Slechts 4 floristen aan de start!

Bespreking

De vondsten van vandaag zijn samengevat in onderstaande onderwerpen:

kathedraal

Dit unesco-erfgoed werd jammergenoeg zodanig met herbiciden vergiftigd dat slecht sporadisch en op grotere hoogte plantengroei is waargenomen.

Muurleeuwenbek is het meest frekwent aanwezig. Voorts vermelden we Kleverig kruiskruid en Muurhavikskruid, dat we met een sterke verrekijker konden determineren. Wel staat er een mooie Judasboom in zaad, dat rechtstreeks op de stam en twijgen staat. Zomerlinde is hier en daar gekiemd.

verlaten Lourdesgrotje op parking

Op een parking in een zijstraat treffen we een overgroeid grotje aan, waar naast enkele voor de hand liggende soorten ook een nachtschade groeit : een vrijwel kale plant met oranje bessen. Na enig sleutelen blijkt het om een ondersoort van Donzige nachtschade te gaan: *Solanum villosum subsp. miniatum*.

Quai Notre-Dame en Quai Saint-Brice

Ook de kaden hebben een flinke veeg uit de vergifpot gekregen. Enkele opvallende waterplanten zijn Grof hoornblad, Klein kroos, Schedefonteinkruid en Dwergkroos. Echte stadsplanten zijn Valse wingerd, Echt

bitterkruid, Esdoornbladige plataan, *Rubus laciniatus*, Fluweelboompje, Steenbreekvaren en Hemelboom. Op de muren - net boven de waterlijn groeien Blauw glidkruid, Moerasandoorn, Kluwenzuring, Waterzuring en Goudzuring. Voorlopig een kale reis.

Donzige nachtschade

Westertoren van de Pont des Trous

In deze toren is een trapje aangebracht waarlangs men een kijkje nemen kan op de inwendige muren. De bedekking is hoog, maar het aantal soorten is beperkt. Zo is er toch een flinke populatie Eikvaren en Steenbreekvaren aanwezig. Hier is ook vrij veel Muursla en Grote zandkool te zien. Verder heeft het Zijdemos een grote plaats op de donkere muren veroverd.

Oude muur nabij Begijnhof

We draaien van de Schelde even de stad in. Op een oud muurtje noteren we een hele rimram, waaronder ook een aantal bossoorten. Het gaat dan over Noorse esdoorn, Prachtklokje, Groot heksenkruid, Gewoon wilgenroosje, Geel nagelkruid, Klimop, Zomerlinde, Mannetjesvaren, Gewoon robertskruid, Zoete kers en Gewone vlier. Er staat erg veel Muurvaren, maar ook de exoten Vlinderstruik, Schijnaardbei en Mahonia.

Église Sainte-Marie-Madeleine

Deze kerk staat er verlaten bij en ook hier hebben soorten als Zoete kers, Zomerlinde en Gewone vlier zich hoog - tot net onder het dak - weten vestigen.

Voormalige begijnhof

Deze plaats is omgetoverd tot een soort sociale woonwijk, met ook hier flink wat vergif op het plaveisel. Op een oude muur vinden we naast de klasiekers Muurvaren, Zomerlinde, Tomaat en Bezemkruid een mooie plek met Donkersporig bosviooltje.

Op de straten

Veel verschil met andere 'propere' steden is er niet, tenzij misschien de aanwezigheid van Grote leeuwenbek, Stinkende ballote, Heggenrank, Zilverschildzaad, Brede wespeorchis, Zomerlinde, Gele helmbloem, Steenkruidkers en het vrolijke Lobelia erinus. Vermeldenswaard is nog uitgebloeide Rode spoorbloem, op een deel van de oude stadsomwalling aan de impasse du Cygne.

De parking Rijkswachtkazerne

Eindelijk een stenig braaklandje in de stad. We noteren weer o.a. Papegaaiekruid (long time no see!), Witte krodde, Stippelganzenvoet en Korrelganzenvoet, Kleverig kruiskruid, Akkermelkdistel, Kleine brandnetel, Knopherik en Koningskaars

Tour Henry VIII

In een parkachtig landschap ligt een zware stenen toren, waar op we heel wat muurplanten ontwaren. Er is een enorme Klimop afgebroken (de bekende cv. Hibernica) en boven op groeien er zelfs Essen. Muurvaren, Vlinderstruik, Gewoon herderstasje, Grote zandkool, Groot kaasjeskruid, Muurpeper en toch heel wat Rechte ganzerik.

Emplacement

Als we het station bereiken begint de hitte zijn tol te eisen. Op de perrons vinden we het onafscheidelijke quartet Klein liefdegras, Kleine leeuwenbek, Vlasbekje en Kleverig kruiskruid. Op de rest van het spoorterrein vinden we voornamelijk zaken die we al gezien hebben in de rest van de stad, tenzij Puntwederik en de zoveelste Cotoneaster. Bij het quartet hoort ook min of meer de lijnbladige vorm van Sint-Janskruid (*Hypericum perforatum* var. *angustifolium*)

Deel van de oude stadsomwalling

Randjesbloem, Muurvaren, Vlakke dwergmispel, Muurhavikskruid en Plat beemdgras.

Toren 1 van de oude stadsomwalling

De oude omwalling is opgenomen in een groene gordel rond de stad waarin allerlei siersoorten welig verwilderen; ook op de oude toren verschijnt Noorse en Gewone esdoorn. Stinkende ballote, Vlakke dwergmispel, Haagliguster, Muursla, Bosroos, Hondroos en Muurpeper. Voor het eerst zien we Muurbloem in deze stad, uitgebloeid en onmiskenbaar. Wat moeilijker zijn Donderkruid en Zwarte toorts. Op

de beschaduwde muren vol Klimop vinden we bosplanten als Geel nagelkruid, Taxus, Hazelaar en Heggendoornzaad.

Oude vestingsmuur - Chemin de Ronde

De chemin de Ronde loopt in een soort asfalt-holle weg tussen twee muren naar de Schelde omlaag. De muur is eigenlijk verbost met inheemse houtige gewassen. We noteren nog enkele bijkomende soorten zoals Haagbeuk, Bosrank, Rode kornoelje, Eenstijlige meidoorn, Noorse esdoorn, Weichselboom, Bosroos, Hondroos, Dauwbraam en Wollige sneeuwbal. Onder deze mantel bevindt zich een zoom met Bleke basterdwederik, Donderkruid, Akkerkool, Wilde marjolein, Echt bitterkruid, Bosandoorn en Gewoon barbarakruid. Bovendien staat hier de Rode spoorbloem nog in bloei.

Toren 2 van de oude stadsomwalling

Op de volgende toren vinden we niets dan Klimop, jawel opnieuw de cv Hibernica. In de schaduw gedijen Hondspeterselie, Knoopkruid en Gewone brunel.

Quai du Luchet d' Antoing

We wandelen de kade af terug naar het stadscentrum. Weinig nieuwe soorten te zien, behalve dan de enige plek in de stad met enkele flinke pollen Klein glaskruid! Ook zien we voor het eerst Alsemambrosia op de kade.

Quai du marché Poisson

Aan deze kade is de muur nog oud en weinig gerenoveerd. Hoewel het er alweer vol kromgroeiende en stervende planten staat kunnen we op de enigszins overhangende muur een enorme populatie Steenbreekvaren vinden, zoals vermoed bij het spieden met de verrekijker aan de overkant. Ook hier een mooie vindplaats van Gele helmbloem. Boven het water staat ook wat Watermuur.

Slot

Doornik ligt eigenlijk net over de grens van Vlaanderen en is in veel - ook floristische - opzichten een Vlaamse stad. De Schelde is hier een gewoon kanaal, waarvan de zeer oude muren toch drager zijn van enkele bijzondere soorten. De historische gebouwen zijn in het centrum bijzonder getroffen door vergif, wat spijtig is als je denkt dat er zoveel geld naar de instandhouding gaat. In de Rodelijst Vlaanderen - waar we dus niet waren - is als achteruitgaand vermeld : Zwenkdravik, Eikvaren, Gewone brunel en Heggendoornzaad. Zeldzaam Donderkruid. Vrij zeldzaam is Steenbreekvaren, Muurhavikskruid, Muursla. Zeer zeldzaam is Prachtklokje, Klein glaskruid en Wollige sneeuwbal. Ze werden grotendeels aangetroffen op muren, in het Stedelijk milieu.

Overzichtslijsten van deze excursie kunnen op aanvraag verkregen worden via Natuurpunt Studie of via de auteur van dit artikel

Vooraf

Na een aantal mislukte pogingen om hier een Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud te laten plaatsvinden, is het nu zover. We zijn er eindelijk geraakt. Daar sommigen de Hobokense Polder nog kennen van voor het begrazingsproject kunnen we eventueel vergelijken. Bovendien zijn er in het te bezoeken stuk waarnemingen gedaan van voor Vlaanderen zeer ongewone soorten, zoals Bruinerode wespenorchis (*Epipactis atrorubens*). Wellicht vinden we deze soort, of vinden we nieuwe soorten die het speurend oog van de Conservator Wim Mertens zijn ontgaan.

Alle waarnemingen liggen in c4-35-23, behalve die van Polderbos, vijver, recreatiegebied en Schelde, die in c4-35-14 liggen. Gewoontegetrouw zullen we elk afzonderlijk perceel opnieuw prospecteren met vermelding van het relatieve voorkomen. Op die wijze kan iemand later verschuivingen in de soorten en hun abundantie waarnemen en aldus het begrazingsproject sturen door wijzigen van het aantal dieren of de tijd dat ze er grazend doorbrengen.

Opnieuw een zware klus, hoewel het er vandaag bijzonder vrolijk aan toegaat. Van een echte verbinding naar het complex van de Kleine Ringen de spoorbermen naar Antwerpen en Berchem is nog geen 'spoor' te bemerken. Het gebied zit nog altijd gevangen in zijn eigen grote entiteit.

De middag brengen we door in cafe De Schorre, waar per nieuw gevonden soort een stevige pint wordt beloofd. Op weg daar naar toe vinden we in Polderstad heel wat Klein en Straatliefdegras, Bloedgierst en een boel ontsnapte Tuingoudsbloem. Fluweelboom duikt midden in het plaveisel op. Deze soorten staan niet in de overzichtslijst.

Jo Packet determineerde Tenger Fonteinkruid en Brokkelig kranswier, Juul Slembrouck Goudsikkelmos, waarvoor dank.

Bespreking

De vondsten van vandaag zijn samengevat in onderstaande onderwerpen, die je met de letter terugvindt in de overzichtslijst. Zes Gallowayrunderen en vier Koniksparden staan in voor de volledige begrazing.

Toegangsweg

Aan de toegangsweg zie je meteen welke flora je verwachten kan. Op de basische bodem verwelkomen ons Gewone agrimonie, Mierikswortel, Echt bitterkruid, Bleekgele droogbloem, Wilde liguster en Ijzerhard. Canadese kornoelje heeft zich in de loop der jaren breed uitgezet. Dit kan op vochtige plaatsen, zoals in de Hemiksemse kleiput Ter Locht, voor serieuze problemen zorgen.

Op Ruwe berk is een feestmaal gaande: bastaardrupsjes van een bladwespsoort (Hymenoptera - suborde Symphyta) richten bij verstoring hun achterlijf wuivend op. Hier is het aantal schijnpotten meer dan 5 paar (max 5 bij vlinders).

Begrazingsproject : volledige begrazing - G12

We zien in eerste instantie een dominantie van Jacobskruiskruid, dat aspectbepalend blijft. De struwelen met Boswilg die deze graslanden begeleiden zijn veelal omgeven door een zoom van Dauwbraam met hierin Moerasbeemdgras, Grote klit, Rietzwenkgras en hoger soorten van kalkrijke ruigten, zoals Grote kaardenbol en Kleine teunisbloem.

Verder zijn er veel storingsmilieu' s waarin Fioringras, Valse voszegge, Ruige zegge, Ruw beemdgras, Veenwortel, Zilverschoon, Heelblaadjes en bv. Kluwenzuring een vaste plaats opeisen. In de opengetreden graslanden vinden we pioniers zoals Fraai duizendguldenkruid, Greppelrus, Moeraszuring, Moeraskers en Rosse vossenstaart. Er werden een honderdtal soorten genoteerd in dit eerste stuk.

Begrazingsproject : volledige begrazing, iets hoger gelegen stukje - F12

Waar het minder nat is verschijnt Grasmuur, Margriet, Knoopkruid, Slipbladige ooievaarsbek en Schermhavikskruid. Er staat Kruldistel en er is meer Eenstijlige meidoorn, wat Amerikaanse vogelkers en Zomereik. Akkerdistel is lokaal dominant.

Begrazingsproject : volledige begrazing, droog stuk - C11-B11-B10

Een fraai aspect met Zeepkruid, diverse teunisbloemen, Stalkaars, Kruidvlier, Gewone agrimonie en Slangekruid. Hier hebben de paarden wel echt hun best gedaan: de voormalige torenhoge Japanse en Sachalinse duizendknoop is behoorlijk weggevreten. Er is ook ruimte voor Sint-Janskruid, Ruw vergeet-mij-nietje, Eekhoorngras en Plat beemdgras. Er staat nog steeds een vlek Middelste ganzerik. Hier is het aandeel Fraai duizendguldenkruid wel erg laag.

Begrazingsproject : volledige begrazing, natte depressie - C9

We gaan omlaag naar een nat grasland met een ondiepe waterpartij. Hierin zijn Greppelrus, Watermunt en Rode waterereprijs abundant aanwezig. In het water zien we o.a. Doorschijnend sterrenkroos, kiemplanten van Kleine lisdodde en Brokkelig kransblad. Na een onzekere vondst volgt dan de definitieve van Getand vlotgras in gezelschap van Zomprus, Getande weegbree, Rode ganzenvoet, Gewoon sikkemos, Goudsikkemos en Slanke waterbies.

Begrazingsproject : volledige begrazing, open zandige plek

Wim neemt ons tenslotte nog mee naar een met Ruwe berk omgeven grote zandige plaats waar we Gewoon struisriet, Veelbloemige veldbies, Muskuskaasjeskruid, Kleine teunisbloem en Gewoon haarmos noteren.

Vijver Polderbos

Na de middag gaan we naar de vroegere vindplaats van Watercrassula: de vijver in het toch wel trieste Polderbos. De Watercrassula heeft zich bijzonder kalm gehouden. We bekijken de oever- en watervegetaties waarin o.a. Doorschijnend

sterrenkroos, Grote kroosvaren, Grof hoornblad, Schedefonteinkruid en Klein kroos worden omgeven door Heen, Riet en Moerasbeemdgras.

Er zwemmen heel wat Zonnebaarsjes. Naast Kantig hertshooi vinden we ook een atypisch vorm, uit de groep van het *Hypericum-complex desetangsii-dubium-maculatum*, *Rubus laciniatus*, Geoord helmkruid en Gewone melkdistel met gele klieren op de bovenstengel, dat we inzamelen.

Schelde slik en dijk

Naast de verbossing en de ruigte op de hoge delen van de dijk gaat onze aandacht naar wat er op het slik en in de getijdzone groeit. Achter een scherm van Riet vinden we een gordel Heen met Zulte, Gele lis en Groot moerasscherm. Nog lager staat een dikwijls brede gordel Ruwe bies, plaatselijk vervangen door Driekantige x Ruwe bies (*Scirpus x kuekenthalianus*) in lage populaties met stompdriekantige bovenstengel en rode wratjes op de bloemdekken.

Er is ook wat gebeurd tegen de Japanse duizendknoop: afgemaaid. Op deze plaatsen is ook de rietkraag mee verdwenen waarop Heen bijzonder gunstig reageert. De hitte is nu erg onaangenaam geworden, zodat we terugkeren langs de oude vindplaats van Draadklaver.

Recreatieweide

Onze populatie Draadklaver is door het hier toegepaste beheer volledig verdwenen. Hier wordt geklepeld zonder afvoer van maaisel. Tegen de bosrand heeft men een ruigtestrook gelaten, net hier op de unieke locatie! Een bijzonder en volkomen vermijdbaar verlies voor de Antwerpse biodiversiteit. Het is misschien een idee dat men zoals bijvoorbeeld in Mechelen en Gent een stadsecoloog aanstelt zodat Antwerpen bijzondere soorten weet te behouden.

Slot

Opvallende exoten zijn de breed uitstoelende groepen Canadese kornoelje langs het toegangspad. De aanwezigheid van aangeplante Walnoot bespoedigt natuurlijk ook diens verwildering. Voorts wordt de grote populatie Japanse en Sachalinse duizendknoop door begrazing kort gehouden, waarbij de ruigten op deze kalkrijke, niet humeuze, droge grond bevoordeeld worden.

Er duiken dan ook imposante groepen Stalkaars en Wilde reseda op tussen de gekortwiekte Fallopen. Gezien de populatie niet in omvang schijnt af te nemen hebben de dieren hier nog heel wat jaren werk. We vinden hier heel wat kalkminnende soorten, thans door de versnippering geïsoleerd en toch wel ver van de echte kalkrijke gebieden verwijderd. Toch wordt het Antwerpse miskend wat zijn oorspronkelijke kalkhoudende bodem betreft: niet alles wat hier wordt teruggevonden zijn adventieven en ontsnapte siersoorten of heimelijk ingebrachte trofeeën uit de Waalse kalkstreek.

We overlopen de Rodelijst: Doorschijnend sterrenkroos en Tenger fonteinkruid krijgen een status ' onvoldoende gekend' . Achteruitgaand zijn Gewone agrimonie, Kantig hertshooi en Gewone brunel; kwetsbaar (en deze is dus zeker ' onvoldoende gekend') is Eekhorngras. Vrij zeldzaam is Zulte, Gewone bermzegge, Fraai

duizendguldenkruid, Bleekgele droogbloem, Muskuskaasjeskruid en Ruwe bies. Zeldzaam is Rosse vossenstaart, Slanke waterbies, Kruidvlier en Stalkaars. Tenslotte vermelden we nog als zeer zeldzaam Bijenorichis, dat vrijwel onherkendbaar geworden was en het onder de begrazing blijktbaar goed volhoudt. Driekantige x Ruwe bies is een eveneens zeer zeldzame soort vermeld voor het Vlaams district. Blijkbaar komen deze populaties toch voor tot in het Antwerpse Hoboken. We zijn geconfronteerd met allerlei vrijwel onherkenbare afgebeten en kortgegrasde kruiden en grassen, wat een behoorlijke ervaring vereist van de onderzoekers.

Ook werden nieuwe soorten voor het gebied genoteerd, zoals Getand vlotgras in een vochtige depressie, Getande weegbree in het vochtige Zilverschoonverbond en Eekhoorngras dat we eerder op zure bodem verwachten maar ook op kalkhoudende bodems in het nabijgelegen Ringbos staat. Zo ook Groot moerasscherm in de getijdezone tussen Riet en Heen, en de grote populatie Driekantige x Ruwe bies.

Overzichtslijsten van deze excursie kunnen op aanvraag verkregen worden via Natuurpunt Studie of via de auteur van dit artikel

Botanische inventarisatie in de Langdonken (Herselt) 16 augustus 2005

Erik Molenaar

Vooraf

Deze dag is gewijd aan de perceelgewijze inventaris van beheereenheden in de Herseltse Langdonken, vooral het deel in de Antwerpse provincie. Naast floristen van de groepen FON en Plantenwerkgroep Natuurpunt Oost-Brabant kent het gezelschap ook de plaatselijke verantwoordelijken. Het betreft Erik, Luc Vervoort, Geert Andries, Lon Lommaert, Rudy Van Loock, Tom Neels, Laetitia Janseune, Wim Veraghtert, Christian Breckpot, Staf Aerts, Ingrid Beerens, Frans Weyns, Herlinde De Jaeck en Mario Stappers. Velen van ons hebben hun zeldzame planten hier leren kennen en het kan dan ook niet anders dan dat vroegere en huidige situaties tegen elkaar worden afgewogen. Na een korte toelichting over de historie en de toekomst van het gebied gaat Lon Lommaert in op enkele vragen die vooral betrekking hebben op het grootschalige omvormingsbeheer (LIFE project).

Er is gekozen voor een mechanisch beheer ipv begrazing. Er wordt gewerkt met een biotoopgerichte visie waarin dan geen ruimte meer zou zijn voor soortgericht beheer. De planten en dieren nemen dus zelf hun kansen waar op een afgegraven schrale bodem. Wij geven hieronder een bespreking met bevindingen en een overzichtslijst onder aan de tekst. De insecten zijn doorgegeven door Wim Veraghtert.

Bespreking

De vondsten van vandaag zijn samengevat in onderstaande onderwerpen, die je met de letter terugvindt in de overzichtslijst.

De Schuur

De ingang van het ontvangstgebouw is verhard met aangevoerde keien, wellicht afkomstig van een spoorwegterrein. Hierop vinden we o.a. Straatliefdegras, Witte amarant, Kleine leeuwenbek en Behaard breukkruid.

Grote plagplaats aan De Schuur

Het plagterrein is een voormalige akker en de maatregelen zijn hier dan ook succesvol te noemen. In vergelijking met vorige jaren is hier de bedekking toegenomen en zien we hier enkele nieuwe soorten, zoals Grove varkenskers, Getand vlotgras, Mannetjesereprijs, Bosdroogbloem en Witte els.

Stekelbrem heeft zich gevestigd en ook de eerste kiemplanten van Koningsvaren. Er kan bij Veldrus genoteerd worden dat die dominant is in de noordoosthoek en enkel hier de Blauwe zegge frequent voorkomt. Er worden trouwens heel wat insecten waargenomen, zoals Sikkelsprinkhaan en Zwervende pantserjuffer.

Plagplaats OCMW Zuid

Een plantage van Grove den heeft hier plaats gemaakt voor grootschalige plagplaats. Er hebben eerst nog runderen op gestaan. De vroegere begreppeling is nog waar te nemen in het vegetatiepatroon; hier staan de minst veeleisende soorten, zoals Grote wederik en Pitrus. De koppen zijn echter volledig afgegraven tot op het niveau van de greppels. De zaadbank zelf is hier afgevoerd. Zo verschijnen er een hele reeks van pioniers, in zowat hetzelfde patroon als aan de schuur. Veel Koningsvaren kiemt er, maar er staat ook al wat Dophei en enkele planten Kleine zonnedauw. Bovendien treffen we er enkele plekken Wijdbloeiende rus. Er wordt Goudkorrelmos ingezameld ter identificatie.

Merkwaardige pioniers waren Hanenpoot, Canadese fijnstraal en Zwart tandzaad die we doorgaans associëren met voedselrijke plaatsen.

Slanke waterweegbree

Ondiep geplagd stuk OCMW Zuid

Hier is alleen de strooisellaag verwijderd. Het plagprofiel vertoont heel wat microreliëf. Naast reeds geziene soorten treffen we hier Moerashertshooi, Dwergzegge en alleen aan de vochtige oostzijde tegen de gracht enkele planten Klein glidkruid en Spaanse ruiter. Deze laatste soort is stilaan terug aan het herstellen van een dramatische achteruitgang. De soort was bijna verloren gegaan voor ons land; een zaak die we niet licht mogen vergeten!

Klein glidkruid staat vermeld met ' zaad kiemkrachtig minder dan één jaar' zodat we deze soort bijzonder snel kunnen kwijtraken. Opvallend is tevens dat op dit terrein veruit de meeste Kleine zonnedauw gekiemd is.

Poeltje

We houden nog even halt aan een oude poel waar we op de droogvallende oever o.a. Hoge cyperzegge, Pinsterbloem en Vlottende bies noteren.

Bosrand

Hier kunnen we heel wat merkwaardige soorten aantreffen, te meer daar het gebied doorgaat als historisch onbebost. In een hoekje vinden we enkele planten Fraai hertshooi, naast Bosveldkers, Bleke basterdwederik, Kantig hertshooi, Gevleugeld hertshooi en Veelbloemige veldbies. Tijdens de middagpauze kunnen we van het heerlijke weer genieten, maar ook van een streekbier genaamd Kameleon.

Bos in omvorming zonder begrazing

Na de middag neemt Luc de leiding van Lon over en bezoeken we een bosperceel waar de Amerikaanse eiken zijn verwijderd. Of een open eiken-berkenbos zal terug keren is wel de vraag, want een gesloten tapijt van Amerikaanse eikenzaailingen krijg je niet zomaar weg. Wellicht is hier een nabegrazing aangewezen. In de marge noteren we de resterende ondergroei, waaronder Blauwe bosbes, IJle zegge, Eenstijlige meidoorn, Pitrus, Wilde kamperfoelie, lokaal veel Dalkruid en Smalle stekelvaren, Sporkehout en Pijpenstrooitje. Gewone robinia staat nog in de kant en er valt ook wat Zoete kers op in de struiklaag.

Berkenbroek

We passeren dit prachtige begreppeld bos waarin Koningsvaren en Blauwe bosbes uitstekend gedijen tussen kussens Veenmos.

Plagplaats Noordelijk deel

Hier is heel wat te beleven, er is immers een nat gradiënt en een reliëf waarin heel wat soorten zich kunnen thuisvoelen. Het is dan ook hier dat we naast de ' gewone pioniers' Teer guichelheil aantreffen; enkele m² in een open stuk met Borstelbies en Waterpeper. Opvallende soorten zijn verder Wijfjesvaren, Moerasweegbree, Duizendknoopfonteinkruid, Bleekgele droogbloem en Waterviolier.

Een klein sterrenkroos, dat in veel op Moerassterrenkroos lijkt, heeft de schuine slootkanten gekoloniseerd, samen met Grote waterweegbree en Gewoon

watervorkje. Het Zwart lieveheersbeestje is een soort van heidevegetaties dat Wim vandaag aantreft op Engelwortel in de kant. Zeker geen algemene soort.

Noordelijk ven - plagplaats met behoud van greppels

De zo goed als kale plagplaats wordt voorzichtig onderzocht, want hier stonden vroeger toch wel voor Vlaanderen zeer bijzondere soorten. In de rand treft Geert nog een minuscule vegetatieve plant Kleinste egelskop. In de greppels valt een vreemde groeivorm van vegetatief Duizendknoopfonteinkruid op, namelijk met lange spitse bladeren, zoals bij Ongelijkbladig fonteinkruid. Dit moet zeker nagezien worden! Er wordt geen materiaal ingezameld. Voorts staat

Drijvende waterweegbree en Moerasweegbree in bloei. De eerste Draadzegge komt op en in de hoeken schuift het Riet behoedzaam nader. Dit is ook de enige plek waar we Veerdelig tandzaad aantreffen.

Noordelijk ven - grasland met Draadzegge

Naast Draadzegge valt een grote hoeveelheid Veldrus, Wateraardbei, Melkeppe en Biezenknoppen op.

Grasland met Spaanse ruiter

Dit blauwgrasland ziet er wel degelijk mooi uit voor de populatie Spaanse ruiter; ook de Klokjesgentiaan is duidelijk toegenomen. In een randsloot gaan we op zoek naar de oude vindplaats van Kleinste egelskop. Helaas is hier alles toegegroeid. Blijkbaar is het behoud van deze unieke vindplaats voor Vlaanderen vergeten geraakt, maar ook de vindplaats van Galigaan is volkomen verruigd met Grauwe wilg. We vinden nog enkele planten terug in de diepe schaduw. Hier moet zeker in het beheerplan een behoudsmaatregel worden ingebouwd voor het voortbestaan van deze twee soorten. Van Galigaan is het zaad eveneens minder dan één jaar kiemkrachtig. Er ligt nog een grote zandhoop vol Akkerdistel op de rand van het terrein. Daar Spaanse ruiter hiermee bastaardeert loopt de soort opnieuw kans in vitaliteit achteruit te gaan. Het is het beste deze zandhopen (voorzichtig) op te ruimen.

Eerste geplagd stuk

Voorlopig vinden Draadrus, Moerashertshooi en Dwergzegge hier nog een levensplaats.

Slot

Vandaag hebben we een 300-tal waarnemingen van 130 soorten planten en mossen gedaan en daarbij lang niet alles opgeschreven. Hiervan staan 35 soorten op de rode lijst voor Vlaanderen. Voor een gebied dat geen bosgeschiedenis heeft treffen we toch 9 soorten typisch voor Oud-bos. Sinds ons bezoek in 2003 is niet gesignaleerd : Bruine snavelbies, Ronde zonnedauw, Sterzegge, Veenpluis. Duidelijk toegenomen op één plaats zijn Klokjesgentiaan en Spaanse ruiter.

De Langdonken zijn bekend voor de pioniers op zandleem en zonder plagbeheer zullen ze niet in het gebied kunnen overleven. Dat men hier enkel voor een

grootschalig afgravingsbeheer opteert is van uit botanisch oogpunt een minder goede zaak. We kunnen er op wijzen dat niet alleen de vorm (standplaats) maar zeker de inhoud (soorten) heel belangrijk zijn en dat de Langdonken het vooral moet hebben van zijn zaadbank. Men mag niet vergeten dat hier voor sommige soorten de laatste vindplaatsen van de streek en zelfs van Vlaanderen liggen en dat ' eens weg, altijd weg' zwaar moet doorwegen bij besluitvorming.

Als er zo diep geplagd wordt vrezen wij het ergste. We hebben op de ondiepe plagplaatsen trouwens het meeste en waardevolste teruggevonden. Wat wel aanspreekt is het hydrologisch beheer, waarbij de soorten die drijvende zaden hebben over grotere oppervlakten zouden kunnen gaan koloniseren. Zelfs hierin mogen ondiepe greppels hun plaats opeisen. Het waterniveau van de Langdonken is altijd al onvoorspelbaar geweest. We danken de mensen van Herselt voor het bezoek aan het mooie gebied en hopen hiermee bij te dragen aan de natuurbescherming op de provinciegrens.

Overzichtslijsten van deze excursie kunnen op aanvraag verkregen worden via Natuurpunt Studie of via de auteur van dit artikel

Botanische inventarisatie op de Terril van Waterschei 20 augustus 2005

Erik Molenaar

Vooraf

Vandaag ontmoeten we de Limburgse Plantenwerkgroep voor een excursie op de gemodelleerde mijnterril van Waterschei. Het doet trouwens deugd deze mensen eens elders dan op de Flowerdag te spreken. Voor Waaslanders en Antwerpenaars is deze verre streek een rare uitdaging omdat sommige zeldzame zaken hier algemeen zijn, en algemeen geachte zaken hier niet voorkomen. Dat is een goede zaak voor de biodiversiteit.

Wat we niet mogen vergeten is dat we hier ver van de kust zitten en allerlei continentale thermofiele soorten hier gemakkelijk voet aan wal zetten.

Anderzijds heeft de mijn op verschillende plaatsen brakke kwelplaatsen waarin kustsoorten zich kunnen handhaven. Helaas voor het natuurbehoud werden de heringerichte terreinen ingezaaid met grasmengsels die afkomstig zijn uit de Noord-Franse kuststreek, waarbij soms onduidelijk blijft of een soort het tot hier gemaakt heeft op eigen houtje of via contaminatie van het zaaigoed.

De grote wegen en spoorwegen zijn hier minder druk, en zo zijn bepaalde planten nog niet aangekomen. Ik denk vooral aan Liefdegrassen, nieuwe Fijnstralen en dies meer.

We staan met 11 floristen aan de start, te weten: Wim Strecker, Nico Wysmantel, Jan Wyers, Marleen Massonnet, Luc Vanoppen, Johan Royeaerd, Rita Declercq, Jan Verstraeten en Bert Berten. Lily Gora neemt de streeplijst in de hand, Erik Molenaar maakt nota' s per aandachtspunt in het landschap.

Bespreking

De noordelijke terril heeft zijn oorspronkelijke vorm bewaard en aan de andere terril werd opnieuw vorm gegeven. De terril die we gaan bezoeken was ooit 195 meter hoog, is nu gemodelleerd op 165 meter en opgenomen in de Gen.

Er is geen begrazing mogelijk wegens eventuele contaminatie met zware metalen. Het kalkrijk substraat is thans begroeid met specifieke en toevallige pioniers, veelal verschenen op een reeds aanwezige moslaag, waar vandaag niet erg diep wordt ingegaan. Hierop wordt verder niet ingegaan: de mossenliefhebbers lieten het andermaal afweten.

Parking Fenixstadion

Terwijl we op de andere deelnemers wachten snuffelen we al even rond. Naast de vertrouwde zaken als Hertshoornweegbree, Harig knopkruid, Groene en Geelrode naalbaar treffen we er de echte zandsoorten aan zoals Struikhei, Gladde witbol, Zandblauwtje en Hazenpootje. Overall is er opslag van Amerikaanse vogelkers.

Kolenspoor

We vertrekken zonder het toeristentreintje langs het Kolenspoor, waar we op de overweg Brandpastinaak zien groeien. De Gewone pastinaak komt hier natuurlijk niet voor, dat is immers een kustsoort. Hier staat ook een kruiders die de Dichtbloemige zou zijn.

Nazicht thuis leert echter dat het ingezameld materiaal wel degelijk Amerikaanse kruiders is. Er is op het spoor flink met herbiciden gespoten, vooral in de bosrand en de ballast ernaast worden de soorten genoteerd. Opvallende zaken zijn een muurvorm van Schaduwgras (*Poa nemoralis subsp. rigidula*) dat vooral opvalt door zijn forsere habitus,

Springzaadveldkers, Echt bitterkruid, Kleine leeuwenbek en Gewone bermzegge die nog in zaad staat. De berm bestaat voor 99% uit exotische bomen, maar er kiemen ook exemplaren Winterlinde en Zomerlinde. Terwijl we willen afslaan naar de heuvel zien we de eerste Blauwvleugelsprinkhaan.

Talud naar de terril

Hier worden we geconfronteerd met een steppelandschap vol vreemde soorten! Fijn schapegras is hier dominant, vergezeld van een blauw Schapegras, een siersoort gekend als *Festuca ovina var. glauca*. Overall staat Ruwe smele en bloeit er vrolijk Kleine leeuwentand, Borstelkrans, Peen en een weinig bebladerd Boshavikskruid. We treffen er verder heel wat ander havikskruid dat we in het veld als Boheems havikskruid ontsleutelen. De blaadjes hiervan zijn prachtig blauw aangelopen, met rood gepunteerd en voorzien van lange naaldvormige glasharen.

Tot onze verrassing blijkt Nico dit - met de bino grondig naziend - op Florentijns havikskruid te brengen! Met zijn woorden "Ik dacht al dat er iets niet klopte met die twee uitlopers; meer dan waarschijnlijk betreft het hier slechts opstijgende zijstengels (zie ecol flora). Bij *H.bauhinii* zijn de uitlopers immers véél duidelijker.

Bovendien staan er sterharen op de bladonderzijde (niet bij bauh) en véél klierharen op het omwindsel." Naast het ons bekende Late ogentroost staat er heel wat Gele ogentroost, dat vooral verschilt door de zeer smalle blaadjes. Wat verder opvalt is de zgn. Rechte rolklaver, een r echtopstaande variëteit van Gewone rolklaver, waarvan de kenmerken worden beschreven in Heukels'. De vorm is ook aangetroffen op snelwegen waar ze nooit werd ingezaaid, dus we weten niets over de herkomst van deze soort. Voorts bloeit er nog IJzerhard en Zomerfijnstraal. Het is hier een paradijs voor Veldleeuwerik.

Brakke kwelzone aan de terril

Er spoelen al vele jaren zouten uit het gesteente en intussen weten enkele soorten zich ook hier in Waterschei gevestigd. We zien Stomp kweldergras, nog deels in bloei, Smalle rolklaver, Fioringras, Plat beemdgras, Schapengras (Blauw), Zomprus en Engels raaigras. Elke terril heeft zo zijn eigen zoutflora. Hier moeten ze het mee stellen in Waterschei.

Top van de ingerichte terril

Na een ongelooflijk steile eindklim bereiken we de ijl begroeide afgevlakte top. Hier noteren we een grote populatie Stinkend streepzaad - de naam is trouwens goed gekozen! - naast Fijn schapegras, Gewone paardebloem, Witte en Citroengele honingklaver. Ook typisch zijn Slangekruid, Margriet, Luzerne en Kleine teunisbloem. Veel tijd om van het wijdsse landschap te genieten is er niet, in de verte zien wij de Limburgse floristen reeds aan de rand van het bos.

Noordhelling van de ingerichte terril

Bosdroogbloem

Op de helling naar omlaag loop ik door een zee van Bosaardbei. Langs het pad vinden we nog een vestiging van Hertshoornweegbree. Aan de rand van het bos treffen we de rest van de groep die alvast een plek Klein wintergroen heeft ontdekt, na enig speuren blijkt er ook Kleine pimpernel, Rode schijnspurrie, Donderkruid, Struikhei en Boslathyrus te groeien. Er staan nog enkele planten Viltganzerik en een flinke hoeveelheid van het onooglijke Kaal breukkruid.

Pionierbos aan de ingerichte terril

Hier heeft zich een ijl scherm van Ruwe berk boven een open kruidlaag ontwikkeld. Wat ons blijft verbazen is de hoeveelheid Klein wintergroen die zich hier heeft gevestigd. Allerlei kalkminnende soorten zoeken hun plekje. Zo zien we o.a. Donderkruid, heel wat Muursla, een weinig Wilde marjolein en Asperge. Op een paadje staat Sierlijke vetmuur, dat niet alleen graag basische maar ook brakke standplaatsen opzoekt. Er staat al Brede wespenorchis, dus het bos is al een tijdje aanwezig. Verder noteren we er soorten als Boshavikskruid, Hulst, Struikhei, Boskruiskruid en Wilde lijsterbes.

Bleke basterdwederik kiest gewoonlijk uitgesproken stikstofrijke bodems en is hier toch iets meer dan zeldzaam aanwezig.

Oud Bos op een helling

We volgen de bosrand waar blijkbaar zand en gesteente elkaar ontmoeten. Hier groeien soorten als Bosandoorn, Heggendoornzaad, Grote brandnetel, Look-zonderlook en Ruwe smele onder een scherm van Zomereik en allerlei exoten. Alleen hier staan Bochtige smele en Wilde kamperfoelie. Ook staat er weer Klein wintergroen, zelfs tussen een tapijt van jonge Amerikaanse vogelkers.

Brede sloot

Aha, hier is water! Een brede afleidingssloot is bijna ingenomen door Kleine lisdodde. Naast enkele fijne Fonteinkruiden noteren we een Kranswier (Chara), Grote waterweegbree en Drijvend fonteinkruid. Op de hoge oeverwal vinden we nog Blaassilene, dat net is uitgebloeid.

Zuidhelling van de gemodelleerde terril

Deze helling ziet er wat uit als de talud aan het Kolenspoor, maar we vinden er een flinke populatie Kruipbrem in bloei en enkele planten Ruige anjer die na de droogte opnieuw in bloei zijn gegaan. Mantelanjer is eveneens terug aan bloei begonnen. We houden geruime tijd halt aan de vindplaats van een afwijkendesoort duizendblad, dat tussen Gewoon duizendblad en Peen groeit. De weinig talrijke planten zijn al uitgebloeid, maar hun sterke en andersoortige geur, doet vermoeden dat het *Achillea collina* kan zijn, die ooit op een andere terril is gezien. Het betreft in dat geval een Midden-Europese soort en een bijzondere waarneming. Op het internet vinden we hierover vooral tekst in Koptisch schrift, dat niet te ontcijferen valt. Bij de Range Rover van het Natuurhulpcentrum worden allerlei

zeldzame dieren vrijgelaten. Er is zelfs een cameraploeg, maar wij worden niet gefilmd bij de wellicht grootse ontdekking van ' Heuvelduizendblad' .

Plas onder de terril

We waden door de plas en zien heel wat fonteinkruiden die we meegeven aan Lily. Zij ziet overmorgen immers John Bruinsma op een fonteinkruid-excursie in Nederland. We noteren alvast Gekroesd, Drijvend en Schedefonteinkruid. Een exemplaar van Zomprus heeft een gal ontwikkeld die we alleen kennen van Knolrus. Hier staat ook Kleine lisdodde. We vinden hier hetzelfde als aan de plas onder de andere terril. Er zitten overal Tijgerspinnen in de ruigte rondom te loeren op een vette sprinkhaan.

Hellingen naar de andere terril

Hier worden nog enkele nieuwe soorten gevonden, te weten Wilde cichorei - mogelijk var. sativus, want de rozet is gaafrandig - Kleine zandkool en Stalkaars. Er staat opnieuw heel wat Mantelanjer en Gele en Rode ogentroost.

Bos bij ' Texas'

Lily heeft tot haar verrassing reeds 165 soorten genoteerd. Hierdoor gemotiveerd zoeken we nog een 20-tal extra soorten. Het bos is het typisch Pijnbos dat door zijn overvloed aan exoten in de ondergroei elke natuurbeleving banaliseert. Toch vinden we er Bergbasterdwederik, Wijfjesvaren, Mannetjesvaren, Muursla, Gewone hennepnetel en Akkerkool.

Afgebroken wijk ' Texas'

Dit terrein behoort eigenlijk niet bij de mijn. Het is in gebruik als bijkomende parking voor het stadion. Opvallende soorten waren Grijskruid, Gewone en Duinreigersbek - armbloemig, anderskleurig; geen vruchten ter verificatie - , heel wat Rechte ganzerik en Gewoon langbaardgras. Op een hoek tegen de straat vinden we nog Blaassilene, Moerasandoorn en Stinkende gouwe die vrolijk staan te bloeien.

Slot

De exploitatie van het Kempens steenkoolbekken heeft op enkele tientallen jaren de hele streek van aanschijn doen veranderen. De industrialisatie van de streek is onomkeerbaar, maar er is op de kalkhoudende bergen afval een merkwaardige flora ontstaan, die voor menig toerist ongezien blijft.

De vegetatie zal zeker niet snel veranderen, maar een verzuringsproces of een neutralisering zal zeker optreden. Voorlopig is veenvorming niet te bespeuren. We hebben 28 Rode-lijstsoorten aangetroffen en bovendien een flinke populatie Stinkend streepzaad, dat met uitsterven bedreigd is. Ook Mantelanjer en Borstelkrans staan te boek als zeer zeldzaam! Hoewel er niet echt veel gerijpt bos aanwezig is op de terril vinden we 9 soorten die typisch zijn voor Oud-bos, waaronder de Rodelijstsoort Winterlinde in jonge toestand.

Analyse van de Zoutindicatie van de gevonden soorten geeft toch heel wat inzicht in de bodemsituatie. Als zoutverdragend vermelden we Kleine leeuwentand, Rode ogentroost, Kleine teunisbloem, Gewoon duizendblad en in de waterpartijen en kwelzones Zomprus, Schedefonteinkruid en Kleine lisdodde.

Sierlijke vetmuur is maar Oligohalien, maar de ons bekende pekelaadventieven Hertshoornweegbree en Stomp kweldergras zijn respectievelijk alfa/beta-mesohalien en polyhalien. Ik denk dat we gerust mogen pleiten om dit deel van de Mijn mee op te nemen in het Habitat-richtlijngebied. We danken hier nog eens onze Limburgse gidsen, Nico voor het nazicht onder de bino en herbariummateriaal, en Wim voor de foto's. Dit was de laatste kalenderexcursie van het F.O.N. dit jaar.

Als er suggesties zijn voor 2006, laat maar horen en laat uzelf dan zeker zien.

Overzichtslijsten van deze excursie kunnen op aanvraag verkregen worden via Natuurpunt Studie of via de auteur van dit artikel

Enkele nota's over Oudenaarde

Erik Molenaar

Opnieuw bezoeken we een Scheldestad, wat dit jaar een thema was. Ditmaal gaan we mee met de NWB; die Oudenaarde op haar programma had staan. We maken van de gelegenheid gebruik om herbariummateriaal aan Filip Verloove mee te geven.

De gekanaliseerde Schelde doet ons wat aan Doornik terugdenken, maar de muren zijn van beton en nauwelijks begroeid. De stad heeft een zeer vage relatie met de stroom overgehouden. We houden ons strikt aan de ifbl-begrenzing van het km-hok, zodat we niet de hele stad hebben kunnen doorneuzen. Er zijn natuurlijk heel wat soorten genoteerd, waarvan enkele ons bijzonder zijn bijgebleven.

Rotsflora was bijzonder weinig aanwezig. De stad is grondig opgekuisd. Alle oude muren zijn vernieuwd, zelfs de gevangenismuur waar we een soort hoogtepunt hadden verwacht. Toch zien we hier nog Eikvaren, Schaduwgras (*Poa nemoralis subsp. rigidula*), Muurvaren en Cotoneasters groeien. Zeer uitzonderlijk is de quasi afwezigheid van Muurleeuwenbek in de binnenstad. Wat ook een zeldzaam groeiplaatsje bleek zijn de keldergaten. Als we er al eens een tegenkwamen was het toch wel begroeid.

Op vage terreinen konden we ook Hoge fijnstraal ontmoeten, die hier nog maar pas is gearriveerd en een Cotoneaster dielsianus die met zijn grote boogvormige takken een autowrak omhelsde. Een bijzondere plaats was voor ons het Liedtspark, waar we in een bosbiotoop heel wat Slappe kropaar aantreffen, maar ook Boszegge, dat bijzonder fraai de glooiingen koloniseerde. Schijnaardbei had er enorme populaties opgebouwd, ten koste van Geel nagelkruid. In de waterpartijen troffen we vooral Dwergkroos aan. Langs de Schelde waren plaatselijk werken gaande zodat er van de oevervegetatie niet veel heel bleef.

We vermelden hier nog Kalmoes dat van ver wel Grote egelskop leek. Op de schuine betonnen oever hadden zich echter enkele bijzondere soorten gevestigd, waaronder meerdere vlekken met Rijstgras, Platte rus en Geoord helmkruid. We troffen ook enkele Tuinontvluchters aan, waaronder een Turkse ondersoort van

Amandelwolfmelk (*Euphorbia amygdaloides* subsp. *robbiae*) op een oprit, Wilgbladige mispel, Venkel, Roze vetkruid, Gestreepte dovenetel (*Lamium maculatum* cv. *Variegatum*), Citroenmelisse, en het siergras *Spartina pectinata* in een Dahlia-aanplant.

Een bijzondere locatie was de archeologische opgraving op de site van het kasteel van de Heren van Pamele. Hier troffen we Wilde postelein, Mariadistel, een grootbloemige Aster en Stijve zonnebloem aan. De twee laatsten zijn waarschijnlijk overblijfselen van een tuin. Op een muur stond een Winterjasmijn, zoals we die ook wel eens zagen op rotsen in de Cévennes.

In het straatbeeld merkten we ook enkele akkersoorten op, waaronder Rode schijnspurrie tussen de kasseien en Gladde ereprijs tegen een tuinmuurtje. Naast Klein liefdegras dat plaatselijk wel goed vertegenwoordigd was, troffen we ook Straatliefdegras (thans *Eragrostis multicaulis*) aan. Een exemplaar was zo groot dat we er een *Eragrostis*-sleutel bijhaalden om uitsluitel te kunnen geven.

Nieuwsbrief ZWAMMEN

5e jaargang, nr. 4
oktober 2005

natuurpunt
Studie

Paddestoelenwerkgroep Natuurpunt

Momenteel zijn er in Vlaanderen 12 paddestoelenwerkgroepen van Natuurpunt actief. Zij organiseren talloze excursies waarbij aandacht besteed wordt aan educatie. De werkgroepen doen aan inventarisatie van gebieden. Deze gegevens worden systematisch ingevoerd op uurhokniveau (4 km x 4 km) of op kwartierhokniveau (1 km x 1 km). Deze gegevens kunnen op termijn gebruikt worden voor het samenstellen van een atlas. In Vlaams-Brabant werd in 2001 een atlasproject opgestart met ondersteuning van de provincie. Momenteel wordt naar 20 gemakkelijk herkenbare soorten die in bosgebieden voorkomen gekeken. U kan hier als vrijwilliger actief aan deelnemen. Nieuwe vrijwilligers zijn welkom: een handige brochure voor het herkennen en determineren van de soorten wordt gratis verspreid en er zijn talrijke cursussen voor beginners en educatieve wandelingen.

Informatie excursies, cursussen en atlasproject:

Roosmarijn Steeman
Natuurpunt Studie
Kardinaal Mercierplein 1
2800 Mechelen
015/ 29 72 11

Hans Vermeulen
Graatakker 11
2300 Turnhout
tel. 014 47 29 53

E-mailadres:
paddestoelen@natuurpunt.be

Paddestoelenwerkgroep Afdeling Zemst.

Johanna peters

Ook dit seizoen is de paddestoelwerkgroep van Afdeling Zemst weer van de partij.

De wandelingen onder leiding van Hans Vermeulen hebben als doel paddestoelen te leren determineren en zijn zowel voor de beginnende mycoloog als de reeds meer ervaren liefhebber interessant.

Data van de wandelingen:

Woensdag 21 september

Woensdag 28 september

Woensdag 5 oktober

Woensdag 12 oktober

Woensdag 19 oktober

Woensdag 26 oktober

Vertrek aan de kerk van Weerde om 14.00 uur. Aangepast schoeisel, loep en eventueel paddestoelengids zijn steeds handig.

Een uitgave van
Natuurpunt,
vereniging voor
natuur en
landschap
in Vlaanderen

